

Arařtırma Makalesi/ Research Article

Edirne Âyanı Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın Hayatı ve Muhallefatı*

Gizem Yılmaz*

(ORCID: 0000-0003-4753-2445)

Makale Gönderim Tarihi

05.05.2023

Makale Kabul Tarihi

29.06.2023

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Yılmaz, G., "Edirne Âyanı Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın Hayatı ve Muhallefatı", *Journal of International Eastern European Studies/Uluslararası Dođu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 5/1 (Haziran 2023), 127-173.

APA: Yılmaz, G. (2023). Edirne Âyanı Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın Hayatı ve Muhallefatı. *Journal of International Eastern European Studies/Uluslararası Dođu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 5(1) (Haziran 2023): 127-173.

Öz

Edirne âyanı Dağdevirenzade Mehmed Ağa XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde genelde imparatorlukta özelde ise Balkanlar'daki siyasi gelişmelerde önemli bir rol oynamış siyasi bir figürdür. Nüzül Eminliği, âyanlık, Bostancıbaşılık gibi Osmanlı Devleti için son derece önemli görevlerde bulunmuştur. XIX. yüzyılın başında bölgede etkinlik kazanmaya başlayan Mehmed Ağa Nizam-ı Cedid'e karşı çıkan Edirne Vakası'nın önemli aktörlerinden olmuştur. Bu olaydan sonra Bostancıbaşılık görevine getirilerek ölümüne kadar bu görevi icra etmiştir. 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı döneminde Rumeli'de çıkan karışıklıklarla ilgilenmesinin yanı sıra Ordu-yı hümayûna zahire ve asker sevkıyatı için de görevlendirilmiştir.

* Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde 2022 yılında tamamlanmış olan Edirne Ayanı Dağdevirenzade Mehmed Ağa (?-1817) başlıklı Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

* Araştırmacı/ Researcher, Türkiye/ Republic of Türkiye, gzmyilmaz26@gmail.com.

Mehmed Ağa'nın adını duyurduğu III. Selim dönemi Osmanlı merkezi otoritesinin Balkanlarda zayıfladığı bir dönemdir. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar malikâne sisteminin gelişmesine sebep olmuştur. Malikâne sistemi ise âyan adı verilen yerel yönetici sınıfın oluşması ve güç kazanması ile sonuçlanmıştır. Bu durum II. Mahmud'un padişahlığının ilk yıllarına kadar devam etmiştir. 1813 yılından sonra II. Mahmud Balkanlar'da merkezi otoriteyi güçlendirecek stratejiler yürütmüştür. Bu minvalde Dağdevirenzade Mehmed Ağa da II. Mahmud'un politikalarının bir hedefi olmuş ve ortadan kaldırılmıştır. Bu çalışmada Edirne âyanı Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın siyasi, askeri ve ekonomik faaliyetleri dönemin siyasi konjonktürü dikkate alınarak ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Âyan, Bostancıbaşı, Edirne, Mehmed Ağa.

The Life and Inheritance of the Notable of Edirne Dagdevirenzade Mehmed Aga

Abstract

Dagdevirenzade Mehmed Aga, the notable of Edirne, was a political figure who played an important role in the political developments of the empire in general and the Balkans in particular in the first quarter of the 19th century. He served in significant positions for the Ottoman Empire, such as Nüzül Eminliği, âyanlık and bostancıbaşı. Mehmed Aga, who started to gain influence in the region at the beginning of the XIXth century, was one of the important actors in the Edirne Incident against the Nizam-ı Cedid. After this incident, he was appointed as Bostancıbaşı and served until his death. During the Ottoman-Russian War of 1806-1812, in addition to taking care of the security in Rumelia, he was also assigned for the shipment of provisions and soldiers for the Army.

The period of Selim III, during which Mehmed Aga made a name for himself, was a time when the Ottoman central authority was weakening in the Balkans. The economic problems of the Ottoman Empire in this period led to the development of the malikâne system. The malikâne system, in turn, resulted in the formation of a local ruling class called the âyan and its rise to power. This situation continued until the first years of Mahmud II's sultanate. After 1813, Mahmud II pursued strategies to strengthen central authority in the Balkans. In this respect, Dagdevirenzade Mehmed Aga was also a target of Mahmud II's policies and was eliminated. In this study, the political, military, and economic activities of the Edirne ayan Dagdevirenzade Mehmed Aga will be analyzed by taking into account the political conjuncture of the period.

Keywords: Notable, Bostancıbaşı, Edirne, Mehmed Aga

Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın Hayatı

Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli topraklarında XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren âyanlar buldukları bölgelerin hâkimiyetini ellerinde tutmaya ve güç kazanmaya başlamışlardır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Dağdevirenzade Mehmed Ağa da 1801-1817 yılları arasında Edirne'de âyan ve bostancıbaşı olarak faaliyet göstermiştir. Aileye verilen Dağdeviren lakabının hikâyesini dönemin vakanüvislerinden Şânî-zâde Mehmed Ata'ullah Efendi anlatmaktadır. Şânî-zâde'ye göre Mehmed Ağa'nın babası Süleyman varlıklı bir aileye mensup değildi. Bir gün Süleyman Efendi'nin çöplüğü kazarken çok büyük bir süprüntü tepesini nehrin içine yuvarlaması üzerine insanlar ona şaka yollu Dağdeviren Süleyman demeye başlamışlardır. Şânî-zâde bu lakabın daha sonra onun evlatlarına da yüklenen hoş bir künye olduğunu yazmıştır¹. Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın ailesi ve âyan olmadan önceki yaşantısına dair bundan başka bilgi mevcut değildir ki ailenin sıradan bir Osmanlı ailesi olduğunu düşündürmektedir.

Mehmed Ağa'nın Ayşe ve Feride adında iki zevcesi vardır. İki kız iki erkek evlada sahip olan Mehmed Ağa'nın çocuklarının isimleri Nazife, Rukiye, Abdülkadir ve Mehmed Said'dir. Kız çocuklarından Rukiye, Mehmed Ağa hayattayken vefat etmiştir. Çocuklarının yaşları hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Mehmed Ağa'nın eşi ve çocukları, Edirne Yeniimaret'de Kıl Hamamı karşısında inşa edilen konakta ikamet etmişlerdir². Ayrıca Ahmed ve Mustafa adında iki erkek kardeşi vardır. Ahmed Ağa, Dağdevirenzade Mehmed Ağa Edirne Bostancıbaşılığı görevine getirildikten sonra Edirne âyanı olmuştur. Diğer kardeşi Mustafa Ağa ise Silahşoran-ı Hassa'dandır. Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın zevcesi Ayşe Hanım'ın erkek kardeşi ise Edirne Gümrüğü ve Edirne Cizyedarlığı uhdesinde iken malları müsadere edilerek idam edilen Kara Ahmed'dir³.

Kara Ahmed, Edirne âyanı iken şehre beş saat mesafedeki Sekbân Karyesi'ne Ciğercioğlu ve İsaoglu adlarıyla bilinen dağlı eşkiyaları

¹ Şânî-zâde Mehmed Ata'ullah Efendi, *Şânî-zâde Târîhi (1223-1237/1808-1821)*, Haz. Ziya Yılmaz, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2008. s.804.

² BOA, Meşihat Tasnifi, 314 Nolu Edirne Şer'iyye Sicili, Varak, 70B-71A.

³ BOA, Cevdet Tasnifi, Maliye, nr.368/15125; Sadık Emre Karakuş. *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)*, Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ 2018, s.235.

kuvvetleriyle birlikte saldırı düzenlemişlerdir. Bostancıbaşı Edirne’de eşkiyayı kuşattığı esnada Kara Ahmed’in eşkiya ile gizli ittifak içinde olduğu öğrenilmiştir. Bu ihaneti sebebi ile sadrazama gönderilen emri şerif üzerine idam edilmiştir⁴. İdam edilen Edirne âyanı Kara Ahmed’in borçları için Dağdevirenzade Mehmed Ağa ve kardeşi Silahşoran-ı Hassa’dan Mustafa Ağa kefil olmuşlardır. 1805 yılı ile tarihlenen bu olaylar esnasında Dağdevirenzade ailesinin Edirne reayasını kontrol altına almaya başladığı anlaşılmaktadır. Çeşitli bahanelerle sarraflara ödeme yapmayan Dağdevirenzade kardeşlerin sarraflara olan borçlarını tahsil ettirmesi için Anadolu Valisi Yusuf Ziya Paşa’ya merkezden bir yazı yazılmıştır⁵.

Mehmed Ağa’nın Bostancıbaşılığı dönemine rastlayan 1813 senesinde oğulları üzerinde çeşitli mal varlıkları olduğu tespit edilmiştir. Dağdevirenzade Mehmed Ağa, Edirne Kalemi Hristiyan cizyesinin oğulları Abdülkadir Bey ve Mehmed Said Bey üzerinde olan Yavuzdede mukataasına bağlanmasını rica etmiştir⁶. Oğulları Abdülkadir Bey ve Mehmed Said Bey’in İnöz memlahasını işlettikleri anlaşılmaktadır. İnöz mukataası malından olan vazifeler belirlenenden fazla olduğundan oğullarının durumu yeniden gözden geçirilmiş ve talepleri reddedilmiştir⁷.

Âyanlık Yılları Ve Faaliyetleri (1801-1808)

Mehmed Ağa’nın adının geçtiği en eski belge 1801 (H. 1216) tarihlidir. Bu buyruldu Edirne Bostancıbaşısı Ahmed Ağa ve Edirne âyanı Mehmed Ağa’ya hitaben yazılmıştır⁸. Belgede Dağdeviren lakabı kullanılmamış olsa da Cevdet Tasnifi’nde bulunan ve bu buyrulunun devamı niteliğindeki belgelerde Mehmed Ağa’ya Dağdevirenzade

⁴ Hüseyin Sarıkaya, *Ahmed Vasıf Efendi ve Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakaikul'l-Ahbâr'ı 1209-1219/1794-1805 (İnceleme ve Metin)*, Yayımlanmış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2013, s.498-499.

⁵ BOA, Cevdet Tasnifi, Darphane, nr.42/2088. Dağdevirenzade’nin 25.342 guruş, Mustafa Ağa’nın 87.183 guruş borcu olduğu yazılmıştır. Belge H. 8 Cemaziyelevvel 1220/ M. 4 Ağustos 1805 tarihlidir.

⁶ BOA. Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 536/26344. H. 22 Safer 1228/ M. 24 Şubat 1813.

⁷ BOA, Cevdet Tasnifi, Maliye, nr.368/15125. H. 19 Şaban 1229/ M. 6 Ağustos 1814.

⁸ Sadık Emre Karakuş, *270 Nolu Edirne Şer’iyye Sicili (H. 1216-1217/ M. 1801-1803)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2011, s.125-126.

şeklinde hitap edilmektedir⁹. Bu belgeden hareketle Mehmed Ağa'nın 1801 tarihinden itibaren Edirne'de ciddi bir güç haline geldiği söylenebilir.

Mehmed Ağa'nın adının geçtiği bir diğer arşiv belgesinden hareketle onun Silâhşoran-ı Hâssa mensubu olduğu anlaşılmaktadır¹⁰. Miladi 9 Mayıs 1802 (H. 6 Muharrem 1217) tarihli belgeye göre Filibe'den Edirne'ye memur edilen askerinin günlük tayınları ve aylıkları için defter düzenleyip sadarete gönderen Ömer Paşa aynı zamanda bir nüzül emini tayin edilmesinin gerekli olduğunu düşünmüştür. Bu görev için de Edirne âyanı Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın tayin edilmesini Bab-ı Âli'den rica etmiştir¹¹. Böylece Dağdevirenzade Mehmed Ağa 1802 tarihinde nüzül emini olarak görev yapmaya başlamıştır. Ayrıca Mehmed Ağa'nın yereldeki destekçisinin Ömer Paşa olduğu anlaşılmaktadır.

Dağdevirenzade Mehmed Ağa, Edirne âyanlığı döneminde daha çok nüzül emini olarak görev yapmıştır. Özellikle Rumeli'de yaşanan dağlı isyanları sırasında bölgeye tayin olan valilerin maiyetlerinin iâşe ve aylık giderlerini karşılamıştır. Vezir Hakkı Paşa 1801 senesinde ikinci kez Rumeli valisi olarak görevlendirildiğinde Dağdevirenzade'nin yaptığı masrafın harman vaktinde ödeneceği bildirilmiştir¹². 15 Temmuz 1804 (H. 6 Rebi'ülahir 1219) tarihinde Misivri ve Bergos kadıları ve âyanları için Mehmed Ağa'nın yaptığı masrafın kendisine teslim edilmemesi dolayısıyla bu kayıp paranın tertip ve teslim edilmesi Bab-ı Âli tarafından emredilmiştir¹³.

1802 yılında Edirne taraflarına memur edilen İvranyalı Mehmed Paşa'nın maiyetinde olan askerlerin ihtiyaçlarını karşılamak için kışlak emini Ali Ağa görevlendirilmiştir. Ancak Ali Ağa'nın görevini yerine getirmedigine dair şikâyetler üzerine nüzül emaneti meselesinin

⁹ BOA, Cevdet Tasnifi, Maliye, nr.788/31797. Belge H. Zilhicce 1217/ M. Nisan 1803 tarihli olup Mehmed Ağa'nın nüzül eminliğindeki zimmeti hakkındadır.

¹⁰ Karakuş, "270 Nolu Edirne Şer'iyye Sicili, s.221. Bahsi geçen buyru oldu 7 Safer 1217 (Miladi 9 Haziran 1802) tarihli olup 1 Receb 1216- 30 Muharrem 1217 (7 Kasım 1801- 2 Haziran 1802) tarihleri arasında Edirne ayanı Mehmed Ağa'nın Devlet-i Aliyye için yaptığı masrafı gösteren defter mahiyetindedir.

¹¹ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 96/3884.

¹² BOA, Cevdet Tasnifi, Maliye, nr.788/31797. H. 29 Zilhicce 1217/ M. 22 Nisan 1803.

¹³ BOA, Cevdet Tasnifi, Dâhiliye, nr.159/7920.

önemli olduğu, bu görevden affını isteyen ya da geciktiren kişilere bırakılmaması gerektiğine dair Dersaadet'ten gönderilen yazıda Dağdevirenzade Mehmed Ağa'ya nüzül emaneti görevinin tevcih edildiği bildirilmiştir¹⁴.

Nüzül Eminliği'nin yanı sıra Mehmed Ağa Edirne âyanlığı döneminde dağlı eşkıyası ile mücadelede de görevlendirilmiştir. Dağdevirenzade 24 Temmuz 1803 (H. 5 Rebiülahir 1218) tarihinde yanına yerel eşraftan Behram Beyi de alarak eşkıya takibine çıkmıştır. Mehmed Ağa bu eşkıya takibini halktan para toplamanın bir yolu olarak görmüş, kendilerinden haksız yere para alınan halk ise şikâyetlerini Bâb-ı Âli'ye iletmişlerdir¹⁵. Bu durum Dağdevirenzade'nin fırsat bulduğunda elindeki askeri gücü kullanarak zenginleşmeye ve yerelde gücünü arttırmaya çalıştığı ilk örneğidir. Doğal olarak ağanın bu faaliyetleri onun cezalandırılmasına neden olan sürecinde başlangıcıdır.

1803 senesinde Edirne ve çevresinde faaliyet gösteren Ali Molla ve diğer dağlı eşkıyası üzerine Selanik mutasarrıfı Osman Paşa memur edilmiştir. Edirne âyanı Mehmed Ağa da kuvveti ile yardım etmesi için Levent çiftliği zabitanın emrine verilmiştir. Aynı dönemde Kara Feyzi adındaki dağlı eşkıyasının Malkara kazasını zapt etmesi üzerine Mehmed Ağa'ya benzer bir emir daha gönderilmiştir. Ancak Mehmed Ağa'nın bu emirlere itaat etmediği anlaşılmıştır. Mehmed Ağa eşkıya üzerine hareket için Edirne'den ayrılmadığından Deli Kadri ve Kara Feyzi'nin Malkara ve Keşan civarına kadar gelmiş ve buralardaki kasabaları taciz etmeye başlamışlardır. Bab-ı Âli bundan dolayı Osman Paşa ve Mehmed Ağa'ya iki taraftan sıkıştırarak eşkıyayı bozguna uğratmalarına dair emirler göndermiştir¹⁶.

Mehmed Ağa'nın merkezi otorite ile eşkıya arasındaki mücadelede mütereddit ve ikircikli tutumu 1805 yılına kadar sürmüştür. Edirne'nin

¹⁴ BOA, Cevdet Tasnifi, Askeriye, nr.1113/ 49325. Bahsi geçen arşiv belgesi H. 10 Şevval 1219 (M. 12 Ocak 1805) tarihlidir.

¹⁵ Cemal Gökçe, "Edirne Ayanı Dağdevirenöğlü Mehmed Ağa", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, (22 Mart 1967), s.105.

¹⁶ Nurullah Nehir, *219 Nolu Mühimme Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (1-60)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2015, s.31,164,171-172.

durumu hakkında 13 Temmuz 1805 tarihinde sadrazam tarafından padişaha sunulan arzda Dağdevirenzade Mehmed Ağa ve bazı âyanların eşkiyanın yanında olduğu belirtilmiştir. Ancak Deli Kadri'nin 1805 Haziranındaki isyanında Mehmed Ağa, Edirne Bostancıbaşı ile birlikte hareket ederek eşkiyaların üzerine yürümüştür¹⁷. Edirne ve çevresinin asayişinin sağlanamaması üzerine III. Selim, Nizam-ı Cedid ordusunun Balkanlarda kurulmasını sağlayarak hem asayiş problemini çözmek hem de askeri modernleşmeyi gerçekleştirmek istemiştir. Nizam-ı Cedid'in Balkanlarda tesisi düşüncesi ise ilerleyen süreçte II. Edirne Vakası'nın yaşanmasına neden olacaktır.

II. Edirne Vakası'nda Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın Rolü

II. Edirne Vakası'nın yaşandığı dönemde Osmanlı Devleti içeride ve dışarıda pek çok farklı gelişme ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Rumeli'de dağlı isyanları ile mücadele sürüyordu. Eşkiya grupları İstanbul sınırlarına kadar yaklaşmışlardı. 1804 senesinde patlak veren Sırp isyanı devam etmekteydi. Rumeli valisi Bosna askerinin bir kısmı ile isyancıların üzerine gönderilmişti. Askerin büyük çoğunluğu da Napolyon tarafından işgal edilen Dubrovnik tarafına sevk edilmişti¹⁸. III. Selim Rumeli'de hüküm süren eşkiyalık olaylarını sonlandırmak özellikle dağlı eşkiyası problemine son vermek için Nizam-ı Cedid askerini Rumeli'ye taşımaya karar verdi. Karaman valisi Kadı Abdurrahman Paşa¹⁹ maiyetindeki Nizam-ı Cedid askerleriyle beraber İstanbul'a davet edildi.

Abdurrahman Paşa komutası altındaki Nizam-ı Cedid askerleri 19 Haziran 1804 (H. 10 Rebiulevvel 1219) tarihinde Üsküdar'a gelmiştir.

¹⁷ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyancıları (1791-1808)*, TTK, Ankara, 2020, s.105-106.

¹⁸ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Haz. Dünder Günay ve Mümin Çevik. IV, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1994, s.2002.

¹⁹ Anadolu'da da, Rumeli'de olduğu gibi âyanlar türemiş ve kendi bölgelerini yönetir hale gelmişlerdi. Sultan III. Selim mütegalibelerin elinde olan bazı bölgelere kendisine yakın adamları tayin ederek otoriteyi sağlamaya ve Nizam-ı Cedid askerini bu yol ile yaymayı hedeflemiştir. Bu amaçla Kadı Abdurrahman Paşa 7 Cemaziyelevvel 1218'de (25 Ağustos 1803) Karaman valiliğine tayin edilmiştir. Nizam-ı Cedid teşkilatının Konya, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Beyşehir, Akşehir, Alanya, Antalya ve Isparta'da genişletilmesi planlanmıştır. İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa", *Bellekten*, XXXV, 138 (1971) Ankara, s.253-261.

Buradan hareketle Temmuz 1804'de (H. Rebiulahir 1219) Malkara'da toplanmış olan eşkıyanın üzerine yürümüş ve bozguna uğrattığı dağlı eşkıyası Balkan'ın batı tarafına kaçmıştır. Abdurrahman Paşa gelen emir üzerine Nizam-ı Cedid askerinin süvarilerini Çorlu'da ve piyadelerini Tekirdağ'da bırakarak İstanbul'a dönmüştür. Buradan da tekrar Anadolu'ya geçmiştir²⁰.

Bahsedildiği üzere III. Selim Nizam-ı Cedid askerini Rumeli'de de tesis etmek niyetindeydi. Ancak bölgede hâkim âyanların ve ocaklıların tepkisini de çekmek istemiyordu. Bu yüzden Abdurrahman Paşa, Sırp asilerin üzerine memur edilen Rumeli valisi İbrahim Paşa'nın emrine verilerek ihtiyaç halinde hareket üzere Edirne'ye davet edildi²¹. Bunun yanında ortamı hazırlamak için Edirne Saray Bostancı Ocağı'nın başına Gümüşhane emini Ahmed Ağa Bostancıbaşı olarak atandı. Edirne Bostancı Ocağı'nın asker sayısı yeterliydi ancak düzenleri git gide bozulmakta olduğundan İstanbul ve Edirne arasında asayiş sağlamak güçleşmişti. Ocağın asker sayısı bine çıkartılarak Ahmed Ağa'nın ocağın nizamından sorumlu olduğuna dair talimat verildi²².

Nizam-ı Cedid'in Rumeli'ye taşınması için gerçekleşen tüm bu gelişmeler belirli kesimleri rahatsız etmeye başlamıştı. Nizam-ı Cedid karşıtı olan Hafız İsmail Paşa, Rusçuk âyanı Tirsiniklizade İsmail Ağa ile gizliden haberleşerek Rumeli'de âyanların fesat çıkarmaları için desteklenmesini istemiştir. İkiisi "*saltanat-ı seniyyede söz sahibi olan kimseleri düşürdükten sonra beraberce devlete nizam vermek*" adına anlaşmışlardır. Dağdevirenzade gibi kendi varlığının tehlikeye girmesinden korkan âyanlar İsmail Paşa ve Tirsiniklizade'nin yanında Nizam-ı Cedid aleyhine hareket etmeye başlamışlardır²³.

Abdurrahman Paşa, İstanbul'a gelmiş ve Levent ve Üsküdar çiftliklerindeki yirmi dört bin askeri komutası altına alarak 1806 Haziran ayının sonlarına doğru Edirne üzerine hareket etmiştir²⁴. Rumeli'deki âyanlar bu kadar büyük bir kuvvetin kendilerine karşı kullanılabileceği

²⁰ Uzunçarşılı, "Kadı Abdurrahman Paşa", s.262-264.

²¹ Uzunçarşılı, "Kadı Abdurrahman Paşa", s.267.

²² Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.2002; Asım Efendi, *Âsım Tarihi*, Haz. Ziya Yılmaz, Türkiye Yazma Eserle Kurumu, İstanbul, 201, s.303.

²³ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.2002-2003.

²⁴ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.2004; Asım Efendi, *a.g.e.*, s.307.

endişesiyle Tirsiniklizade'nin çağrısına uyarak hareketlenmeye başlamışlardır. Asım Tarihi'nde Rumeli âyanlarının ve Bektaşî tarikatına gönülden bağlı olduklarından Nizam-ı Cedid askerinin, yeniçeri ocağının ve doğal olarak kendilerinin felaketine sebep olacağı düşüncesine kapıldıkları belirtilmektedir. Bundan dolayı da kimisi adetlerine bağlı olduğundan kimisi de kendi makamını korumak için Nizam-ı Cedid'e karşı birleşmişlerdir²⁵. Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın bu fesadın içinde olmasının bir sebebi de bu olmalıdır. Yukarıda bahsedildiği üzere bir buyruhduda kendisinden "silahşoran-ı hassadan" şeklinde bahsedilmekteydi. Mehmed Ağa'nın yeniçeri ocağına bağlılığını bu isyan hareketine karışmasına sebep olan bir faktör olarak da görmekteyiz. Bunun yanı sıra Edirne gibi devletin merkezine yakın bir konumda adını duyurmuş âyanlar arasında olması ve muhtemelen hatırı sayılır bir servete sahip olması kendisini tehdit altında hissetmesine neden olmuştur.

II. Edirne Vakası ilk olarak Tekirdağ'da başlamıştır. Ancak Cabi Ömer Efendi'nin yazdığı tarihten anladığımız üzere fesadın ilk ateşi Edirne'de yakılmıştır. Abdurrahman Paşa'nın İstanbul'da bıraktığı Nizam-ı Cedid askeri için Karışdıran²⁶ mevkiinde bir kışla inşa edilmeye başlanması Edirne'de türlü söylentiler çıkmasına sebep olmuştur. Câbî Ömer Efendi, Edirne âyanının "*acep bizler hacer ü şecer makulesi gibi mi olacağız*" diyerek ahalinin canını sıkan, onları bozgunculuğa iten sözler sarf ettiğini bildirmektedir. Mehmed Ağa, Edirne Bostancıbaşısına danışarak kaygılarını anlatmıştır. Bostancı Ocağı zabitleri, ocağın neferleri ve yeniçerilerine "*bu Nizam-ı Cedid askeri sizleri gide gide bakkal şagirdi gibi ve re'âyâlar gibi hizmetlerinde kullansalar gerekdir*" diyerek Edirne ve çevresinde fesat yaymıştır. Bu çalkantılar üzerine Tekirdağ'da bir kışla inşa edilmesi ve asker toplanması için emirler gönderilince Malkara, Keşan ve Hayrabolu bölgelerindeki asiler Tekirdağ'da mukavemete başlamıştır²⁷.

Cevdet tarihinde Tekirdağ isyanını başlatan olay olarak Nizam-ı Cedid'in tatbik edilmesini bildiren emri okuyan hâkim efendinin

²⁵ Asım Efendi, *a.g.e.*, s.305.

²⁶ Günümüzde Kırklareli'nin Lüleburgaz ilçesine bağlı bir beldedir.

²⁷ Câbî Ömer Efendi, *Câbî Târihi (Târih-i Sultân Selim-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni)*, Haz. Mehmet Ali Beyhan, TTK, Ankara, 2003, s.62.

yeniçeriler tarafından katledilmesi gösterilmiştir²⁸. Câbî Ömer Efendi'nin anlatımına göre Tekirdağlılar İstanbul'dan gönderilen emirlere uymakta gecikince bir mahkeme kurulmasına karar verilmiştir. Görüşmelerde Tekirdağ ahalisi Nizamı Cedid'in burada kurulmasına razı olmadıklarını söylemişlerdir. Kendilerinin bu tutumunun sebebini ise *“Edirne’den dahi bizlere haber geldi. Anlar dahi, eğer devlet Edirne’de de böyle kışla bina ve asker-i cedid murâd eder ise bizler komazız deyü arz u mahzar geldi. Bu güne ihdas nesne istemeziz”* diyerek açıklamışlardır²⁹. Buna göre Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın yaydığı fesadın yalnızca ocaklıları değil yöre halkını da etkilediği söylenebilir. Mehmed Ağa, Nizam-ı Cedid'i Rumeli'ye geçirmemek için kendine yakın olan bölge âyanlarını ve ahaliilerini yanına çekmeyi başarmıştır.

Tekirdağ'daki muhalefete son vermek için burada toplanan asilere sadrazam tarafından bir tahrirat gönderilerek hâkimi öldüren yeniçerilerin cezalandırılacağı, Nizam-ı Cedid askeri için Edirne ve İstanbul arasında yeni bir kışla inşa edileceği, ancak dileyenlerin asker yazılacağı konusunda anlaşmaya çalışıldıysa da Tekirdağlılar direnmeye devam etmişlerdir³⁰.

Edirne'de Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın kıskırtmalarıyla yeniçeriler Bostancıbaşı tayin edilen Ahmed Ağa'yı, Babaeski kasabasında bulunan koyun eminini ve Abdurrahman Paşa'nın Rumeli tarafına memur edildiği haberini getiren Tatar Ağasını idam ederek isyan ettiler. Abdurrahman Paşa isyanın merkezi konumunda bulunan Edirne üzerine yürüyüşe geçti. Önce Silivri'ye ardından da Çorlu'ya kadar ilerledi. Buraların halkı Paşa'ya karşı direniş gösterse de isyan girişimleri bastırıldı³¹. Abdurrahman Paşa Havsa (Havass-ı Mahmud Paşa) kasabasına kadar ilerlemiş ancak zahiresiz kaldığından kuvvetlerinde sıkıntı baş göstermiştir. Abdurrahman Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği tahrirattan, Dağdevirenzade'nin Edirne ve civarındaki âyanları tahrik ettiğinden dolayı orduya gerekli iaşenin gelmediğini, Gümölcine'ye kadar geldiği haber alınan Sirozi İsmail

²⁸ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.2003.

²⁹ Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, s.62.

³⁰ Uzunçarşılı, “Kadı Abdurrahman Paşa”, s.277-280.

³¹ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.2004; Asım Efendi, *a.g.e.*, s.308.

Bey'e dahi Edirne âyanına fesadından vazgeçmesini anlatması için yazılar gönderdiği anlaşılmaktadır. Zahire tedariki için her tarafa haber gönderilmiş ancak âyanlar Dağdevirenzade'nin korkusundan Kadı Abdurrahman Paşa'ya yardım edememişlerdir³².

Abdurrahman Paşa her şeye rağmen Lüleburgaz'a kadar ilerleyebilmiştir. Ancak Elmalı köyüne geldiğinde Dağdevirenzade'nin başını çektiği isyan ordusunun kendilerine saldıracağı haberini almıştır. Bu kuvvetlerin içinde Tirsiniklizade İsmail ve Hasköy âyanı Emin Ağa tarafından gönderilen askerler de mevcuttu. Abdurrahman Paşa Elmalı mevkiinde karşılaştığı mukavemeti kırsa da zahire tedarik edemediği için Edirne'ye varamamıştır³³.

Abdurrahman Paşa'ya önce Çorlu tarafına çekilmesi için emir gönderilmiştir. Çorluların asiler ile yeniden birleşmesi üzerine bu defa Silivri'ye çekilmesine karar verilmiştir. Abdurrahman Paşa'ya gönderilen bir takrirda Çorlu'da toplanan asilerinin başının Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın kardeşi Ahmed Haseki, eniştesi Kel Ali ve eski Delibaşı Kör İbo olduğu belirtilmiştir. Bunlar yanlarında üç yüz süvari ile Çorlu'ya gelmişler ve ahaliyi tekrar isyana teşvik etmişlerdir³⁴.

Çorlu ve Tekirdağ'da çatışmalar devam ederken Sadrazam Hafız İsmail Paşa, Sirozi İsmail Bey'den asiler ile Abdurrahman Paşa arasında arabuluculuk yapması ricasında bulundu. İsmail Bey'in çabaları ile Abdurrahman Paşa'nın Silivri'ye çekilmesine karar verildi. Çorlu muhasarasının kaldırılmasını fırsat bilen asiler İstanbul'a yürümeye kalkıştılar ve ismini verdikleri on kişi idam edilmedikçe isyana son vermeyeceklerini söylediler. Durumun İstanbul'a sıçraması tehlikesi üzerine Anadolu valisi Ebubekir Paşa devreye sokuldu. İki taraf arasında gidip gelen haberlerden sonra Nizam-ı Cedid'in Edirne'den çıkması ve Abdurrahman Paşa'nın Anadolu'ya dönmesi şartıyla asilerin

³² BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 49/2345; Belge H-29-12-1217 tarihli. Ancak içeriğine baktığımızda bunun Edirne Vakasını anlattığını görüyoruz. Uzunçarşılı bu konuya dair bir başka belgeyi 19 Cemaziyevvel 1221 (M. 4 Ağustos 1806) olarak tarihlemiştir. Uzunçarşılı, "Kadı Abdurrahman Paşa", s.282.

³³ Uzunçarşılı, "Kadı Abdurrahman Paşa", s.284-286.

³⁴ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 78/3009-A.

isyana son verecekleri haberi padişaha ulaştırıldı³⁵. Böylece Nizam-ı Cedid'in Rumeli'ye geçmesi mümkün olmayıp Abdurrahman Paşa da Anadolu'daki görevine döndü.

Mehmed Ağa bu süreçten sonra devletin dikkatini daha çok çekmeye başlamıştır. Tirsiniklizade ile olan yakınlığı ve Edirne Vakası'nda gösterdiği serkeş tavırları kendisinin 1801-1805 tarihleri arasında bölgede ne kadar güçlendiğinin bir göstergesidir. Ayrıca kardeşi ve eniştesi gibi akrabalık ilişkisi içinde olduğu şahsiyetleri destekleyerek bölgedeki kontrolünü arttırmış ve yerel bir hanedana dönüşmeye başlamışlardır.

Sened-i İttifak ve Dağdevirenzade Mehmed Ağa

Sened-i İttifak'ın imzalanmasının zeminini Nizam-ı Cedid aleyhtarlarının çıkardığı Kabakçı Mustafa isyanının hazırladığı söylenebilir. Bu isyan neticesinde III. Selim 19 Mayıs 1807'de tahttan indirilerek yerine IV. Mustafa geçirilmişti. Ancak Nizam-ı Cedid taraftarı devlet ricali III. Selim'i tekrar tahta çıkarmak için Rusçuk âyanı Alemdar Mustafa Paşa'dan yardım istemiştir. Bunun üzerine Rumeli'den hareket eden Mustafa Paşa yirmi bin kişilik kuvveti ile Edirne'ye gelmiş ve burada harekât planı hazırladıktan sonra İstanbul'a doğru hareket etmiştir. Bu sırada Kabakçı Mustafa'nın idamı gerçekleştirilmiştir. 28 Temmuz 1807'de Topkapı Sarayı'na yürümüş ve sadrazamdan mührü almıştır. III. Selim'in şehit edildiği haberini alınca şehzade Mahmud Osmanlı tahtına geçirilmiştir³⁶. Alemdar Mustafa Paşa ile İstanbul'a gelen âyanlar arasında Dağdevirenzade Mehmed Ağa da bulunmaktaydı³⁷. Alemdar Mustafa Paşa Edirne'de ikamet ederken Mehmed Ağa'nın yardımcıları dokunmuş olmalıdır. Mehmed Ağa'nın Alemdar tarafından Bostancıbaşılığı görevine getirilmesinde de bu sürecin etkili olduğu düşünülebilir.

İnalçık, Sened-i İttifak-ı *“imparatorluk içinde teşkilatlı gerçek kuvvetlerin, yani ocak, ulema ve taşrada hâkim âyanın, devletin karar*

³⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.2005; Uzunçarşılı, “Kadı Abdurrahman Paşa”, s.294.

³⁶ Kemal Beydilli, “Alemdar Mustafa Paşa”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, s.364-365; Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Nilüfer Epeçli, V, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2017, s.174-176.

³⁷ Câbi Ömer Efendi, *a.g.e.*, s.171

verme yetkilerini fiilen ele geçirme mücadelesi" şeklinde yorumlar³⁸. Alemdar Mustafa Paşa Sultan III. Selim'i şehit edenleri cezalandırma işleriyle uğraştıktan sonra Rumeli ve Anadolu'daki kuvvetli âyanları İstanbul'a davet etmiştir. İstanbul'a gelen bu âyanlar Kâğıthane'de Çağlayan köşkünde padişahın huzuruna kabul edilmişlerdir. Alemdar Mustafa Paşa'nın gayesi âyanlar ile merkezi hükümet arasında bir ittifak sağlamak, alınacak kararlar hususunda muhalefetin önüne geçmek ve âyanların devlet idaresinde söz sahibi olmasını sağlamaktır. Bu şartlar altında âyanlar arasında Sened-i İttifak maddeleri oluşturularak Ekim 1808 tarihinde imzalandı³⁹. Sened-i İttifak metninin altında âyan ve devlet ricalinden yirmi dört kişinin imzası bulunmaktadır⁴⁰.

Bu imzaların içinde Edirne âyanı sıfatıyla Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın imzası bulunmamaktadır. Mehmed Ağa İstanbul'da bulunmasına rağmen senedi imzalamamıştır. Senedin imzalanması ekim ayının başlarına isabet etmektedir. Mehmed Ağa'nın Bostancıbaşılık ile görevlendirilmesi ise Câbî Ömer Efendi'ye göre 19 Ekim 1808 tarihidir⁴¹. Alemdar Mustafa Paşa'nın sadrazam olduktan sonra bazı cezalandırmalar ve görevlendirmeleri içeren bir arizayı II. Mahmud'a sunduğu bilinmektedir⁴². Tarihlerin yakınlığı ve Mehmed Ağa'nın, Alemdar Mustafa Paşa tarafından Bostancıbaşılık ile görevlendirilmesi padişaha sunulmuş bu arizada Dağdevirenzade'nin de isminin olduğunu düşündürmektedir. Alemdar Mustafa Paşa sadrazamlığı süresinde Edirne ve çevresinin güvenliğini kendisine yakın olduğunu düşündüğümüz Dağdevirenzade'ye bırakmak istemiş olabilir.

³⁸ Halil İnalçık, "Sened-i İttifak Ve Gülhane Hattı- Hümayunu", *Bellekten*, XXXI, 124 (1967), s.603.

³⁹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Âyanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, TTK Yayınları, Ankara 2010, s.138-142.

⁴⁰ Ali Akyıldız, "Sened-i İttifak'ın İlk Tam Metni", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 2 (1998) İstanbul, s.221-222.

⁴¹ Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, s.171.

⁴² Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanları*, s.137.

Mehmed Ağa'nın Edirne Bostancıbaşılığına Tayini Ve Bostancıbaşıklık Dönemi Faaliyetleri (1808-1817)

Edirne Bostancı Ocağı'nın kuruluş tarihi kesin olmamakla birlikte XV. yüzyıl ortalarına tarihlendirilmektedir. Edirne Bostancıbaşıları, Edirne Bostancı Ocağı mensuplarından, hassa hasekilerinden ve Dergâh-ı Mualla kapıcıbaşılarından tayin edilmekteydi. Edirne Bostancıbaşıları, Edirne ve çevresindeki 49 kazanın asayişinden sorumluydular. Bostancıbaşıların en önemli vazifesi kazalardaki ahali ile Edirne-İstanbul arasındaki yol güvenliğinin sağlamasıydı. Bunun yanında Ordu-yı hümâyûn için gerekli zahire, mühimmat ve ulaşım araçlarının temin edilerek sevk ve idaresini gerçekleştirmek, asker toplamak, muhallefat ve müsadere işlemlerini yerine getirmek, bazı idamları gerçekleştirmek gibi çeşitli görevlerde kullanılmışlardır. Aynı zamanda dağlı isyanlarının görüldüğü dönemlerde eşkiya üzerine memur edilmişlerdir⁴³.

Câbî Ömer Efendi'nin aktarımına göre Mehmed Ağa 19 Ekim 1808 (28 Şaban 1223) tarihinde Bostancıbaşıklık görevine getirilmiştir. Câbî Ömer Efendi, Alemdar Mustafa Paşa 1808 senesinde III. Selim'i tekrar tahta çıkarmak için İstanbul'a doğru hareket ettiğinde yanında Edirne âyanı Dağdevirenzade'nin de olduğunu yazmıştır. Dağdevirenzade Bostancıbaşılığına getirildiğinde muhtemelen İstanbul'da bulunuyordu. Yine Cabi tarihinde anlatıldığı üzere 19 Ekim 1808 (28 Şaban 1223) tarihinde Dağdevirenzade *"...Edirne'de Ordu-yı humayûn için iktiza eden zehayir ve gayrı lâzım gelen husûsâta me'mûren..."* Edirne'ye gönderilmiştir⁴⁴.

Devletin resmi kayıtlarına göre ise Bostancıbaşıklık görevine tayin edilmesi Câbî Ömer Efendi'nin verdiği tarihten dört ay ileridedir. II. Mahmut dönemine ait bir hatt-ı hümayun Mehmed Ağa'nın Edirne Bostancıbaşılığına 15 Şubat 1809 tarihinde tayin edildiğini göstermektedir. Belgede Edirne'de âyanların sahip olduğu nüfuz ve güçlerine dikkat çekilmesinin ardından âyan ve bostancıbaşılar arasında ikilik çıkabileceğine yönelik endişelerden bahsedilmiştir. Bu

⁴³ Karakuş, *Osmanlı İdaresinde Edirne*, s.223-227; Murat Yıldız, "15.-19. Yüzyıllarda Edirne'de Asayiş Sağlayan Bir Kurum: Edirne Bostancı Ocağı", *History Studies*, 3/3 (2011), s.388-391.

⁴⁴ Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, s.171,253.

durumun önüne geçilmesi için Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın görevlendirilmesi istenmiştir. Aynı belgeden Mehmed Ağa'nın hali hazırda Sipahiler ağası olduğu öğrenilmektedir. Kendisinden boşalan bu görev için Edirneli Velvele Ahmed tavsiye edilmiştir. Görevlendirmeler padişahın "*Münasib olduğu minval üzere bostancıbaşılığın ve sipahiler ağalığının tevcihi karin-i ruhsat-ı seniyye-i padişahanem olmuştur.*" şeklindeki hattı-ı hümayunuyla kabul edilmiştir⁴⁵.

Mehmed Ağa'nın Osmanlı başkentinin güvenliğini tehlikeye atan II. Edirne Vakası'nda oynadığı rolden sonra mükâfatlandırılırcasına Bostancıbaşılık gibi çevrenin güvenliğinden sorumlu olduğu bir göreve getirilmesi dikkat çekicidir. Bilindiği üzere Rumeli'deki hareketliliğin önüne geçilmesi ve güç dengesinin sağlanması amacıyla bazı âyanlar hükümet tarafından birbirlerine karşı desteklenmiştir. Aynı politika dağlı eşkıyalarının affedilip iskân edilmelerinde de görülmektedir. Asi bir âyan olan Mehmed Ağa'nın da önemli bir göreve getirilmesinde devlet adamlarının kadrolaşmalarının yanında bu politikanın da etkili olduğu düşünülebilir.

Mehmed Ağa'nın Bostancıbaşı olarak ilk icraatı sekban yazmak için Edirne tarafına geçmek olmuştur. 29 Kasım 1808 (H. 10 Şevval 1223) tarihinde başladığı bu görevde kendisi Edirne dışındayken İstanbul'da yeniçerilerin ayaklandığı ve Alemdar Mustafa Paşa'nın öldüğü haberi Edirne'ye ulaşmıştır. Bunu üzerine yeniçeri ağası Edirne'yi muhafazaya girişmiş hatta bazı kişileri boğdurarak cesetlerini üç gün ibret olsun diye bekletmiştir. Bu gelişmeler üzerine Mehmed Ağa şehre girmeye korkmuş Edirne tarafından Tekirdağ tarafına geçmiştir. Kasaba ahali onu içeri almayınca Hasköy üzerine gitmiştir⁴⁶. Mehmed Ağa, Alemdar Mustafa Paşa ile olan yakınlığından dolayı kendisine karşı da bir girişimde bulunacağından çekinmiş olmalıdır.

Mehmed Ağa'nın Edirne Bostancıbaşı olmasından sonra Edirne intisabı 20 Kasım 1808-08 Kasım 1809 (H. 01 Şevval 1223 ile 30 Ramazan 1224) tarihleri arasında kendisine emanet usulüyle tevcih

⁴⁵ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 339/19405. Belge H. 29-12-1223 / M. 15-Şubat-1809 tarihlidir.

⁴⁶ Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, s.330-331.

edilmiştir. 1810 yılı mart ayından sonra da kardeşi Ahmed Ağa'ya 6.250 kuruş bedel ile iltizam edilmiştir⁴⁷.

1810 tarihinde Dağdevirenzade'ye vezirlik rütbesi verilmesinin gündeme geldiği görülmektedir. İlk olarak Şubat ayında vezirlik rütbesi verilerek Karadeniz sahilleri seraskeri tayin edilmesi önerilmiştir. Bu istek Rusya ile savaş durumunda olunması ve kendisine bağlı bazı kazaların ayanlarının sorun çıkarabileceği gerekçesiyle reddedilmiştir⁴⁸. Bu tarihten sonra Haziran ayında Mehmed Ağa'ya Edirne Bostancıbaşılığı uhdesinde kalmak üzere Varna seraskerliğiyle birlikte vezirlik rütbesi verilmek istenmiştir. Mehmed Ağa bu görevlendirmeyi kabul etmekten imtina etmiştir. Buna sebep olarak maiyetini geçindirmek için bile tüm varlığını kullandığını ve vezaret için yeterli parası bulunmadığını göstermiştir. Kendisinin de diğer vezirler gibi terfi edildiği halde oradan oraya memuriyetiyle “...on beş yirmi seneden berü sây-e-i Devlet-i Âliyye'de kesb ettiğim îtibar ve nüfuzun sukutuma ve hânedanım perîşan olup ıyal ve evlâdım talan ve nâlân ve sefil ve ser-gerdan olmasına bâis bir keyfiyet olacağından...” ifadeleri ile bahsederek Çirmen Sancağı ve Filibe kazasının mukâta'at, cizye cibayeti, nüzül ve avarız tahsildarlığının kendisine verilmesini istemiştir. Bunun yanında vezirlikten azil edildiği takdirde tekrar Edirne'de ikamet etmesine müsaade edildiğine dair Hatt-ı hümayun yazılmasını istemiştir. Vezareti bu şartlar altında kabul edeceğini bildirmiştir⁴⁹. Mehmed Ağa'nın taleplerini karşılamak devletin içinde bulunduğu şartlar doğrultusunda mümkün olmayacağından vezaret verilmesi ertelenmiştir. Bunun dışındaki görevlerine devam edeceği bildirilmiş ve ihtimam göstermesi rica olunmuştur⁵⁰. Anlaşıldığı üzere Dağdevirenzade Mehmed Ağa hâkimiyet sahasını terk etmek burada kurduğu otoriteden vazgeçmek istememektedir. Kendisinin de dediği üzere diğer vezirler gibi oradan oraya sürülecek ya da hakkında çıkartılan söylentiler ortadan kaldırılmasına sebep olacaktır. Devletin içinde bulunduğu savaş hali de Mehmed Ağa'nın isteklerini

⁴⁷ Karakuş, *Osmanlı İdaresinde Edirne*, s.242-245.

⁴⁸ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 1296/50368. H 29 Zilhicce 1224/ M. 4 Şubat 1810.

⁴⁹ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 965/41267. H. 5 Cemaziülevvel 1225/ M. 18 Haziran 1810.

⁵⁰ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 965/41267-D.

gerçekleştirmeye müsait ortamı yaratmayacağından bu yolla tevcih edilmek istenen vezirlik rütbesini reddetmiş olduğu düşünülebilir.

Mehmed Ağa Bostancıbaşı tayin edildikten sonra Balkanlarda ilgilendiği diğer konu da dağlı eşkıyasının faaliyetleridir. 1808 yılından sonra çıkan karışıklıklar dağlı eşkıyalarına atfedilmese de bu isyanların uzantıları olduğu düşünülebilir. Mehmed Ağa'ya asker tertip ederek Ordu-yı hümâyûna katılması emredilmiştir. Ancak Yılıkoğlu Süleyman Ağa'nın adamı Gavur Hasan'ın Uzuncaabad-ı Hasköy kasabası, Gümölcine ve Ferecik kazalarına düzenlediği saldırılardan dolayı asker tertibini tamamlayamamıştır. Gönderdiği kaimelede Yılıkoğlu ve Gavur Hasan'ın bahsedilen bölgelerden çıkarılmadığı sürece asker toplamanın mümkün olmadığını bildirmiştir⁵¹.

1810 yılında Hasköy âyanı Emin Ağa ve Ahi Çelebi âyanı Hacı Mustafa Filibe ve Gümölcine'yi kontrol altına almak için harekete geçmişlerdir. Ahi Çelebi âyanı Filibe'ye üç saat mesafedeki İstanimaka kasabasına girmiş, halkın mallarını yağmalamış ve iki yüzden fazla kişiyi öldürmüştür. Bunun üzerine Filibe nazırı Ahmed Paşa sadarete gönderdiği arızasında Sirozi İsmail Bey'in Gümölcine tarafından ve Edirne Bostancıbaşısı Mehmed Ağa'nın Çirmen tarafından ve diğer âyanlar askerleri ile hücum ederler ise bu serkeşlerden kurtulmanın mümkün olabileceğini yazmıştır. Emin Ağa ve Hacı Mustafa Ağa kendileri için yapılan hazırlıklardan çekinmiş olacaklar ki Filibe'ye saldırmaktan vazgeçmişlerdir⁵².

1813 senesinde Keşan'a eşkıyalar saldırıda bulunmuşlardır. Kuvâcioğlu'nun dört yüz neferi ile Keşan'ı zapt etmek niyetinde olduğu Mekkili Kara Mustafa'nın emrinde bulunanları dahi kendisine katmak için adamlar gönderildiği öğrenilmiştir. Bunun üzerine Mehmed Ağa harekete geçmiş Kuvâcioğlu idam edilerek kesik başı İstanbul'a gönderilmiştir⁵³.

⁵¹ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 983/41654-S. H. 5 Rebi'ülevvel 1224/ M. 20 Nisan 1809.

⁵² BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 1223/47814-B; Alper Başer, *Eşkîyalıktan Ayanlığa Kırcaalili Emin Ağa*, Konya 2014, s.51-52.

⁵³ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 504/24855. H. 29 Zilhicce 1228/ M. 23 Aralık 1813.

Osmanlı-Rus Savaşı ve Sırp İsyanı Sırasında Mehmed Ağa

1806-1812 Osmanlı-Rus savaşı⁵⁴ süresince Osmanlı Devleti içeride ve dışarıda farklı meseleler ile mücadele etmek durumunda kalmıştır. Savaşın başladığı dönemde Mehmed Ağa Edirne’de asi âyan olarak anılmış sonrasında Bostancıbaşılığına tayin edilmişti. Bu tarihten sonra ise devlet tarafından verilen emirlere itaate riayet etmiştir.

Haziran 1810 tarihinde Mehmed Ağa Rus saldırılarına karşı Ordu-yı hümâyûna asker ve malzeme tertibi için Kırkkilise, İslimye, Yanbolu, Pınarhisarı, Çorlu, Silivri ve Tekirdağ taraflarında gezip gerekli asker ve malzemeyi toplaması için yerel yöneticilere emirler vermiştir. Edirne’de toplanacak asker ile Ordu-yı hümâyûna katılacakları merkeze bildirmiştir⁵⁵. Balkan reayasının durumu hakkında Cuma âyanı Topal Hacı Ali, Osmanpazarı âyanı Ali Ağa, Tırnova voyvodası Feyzi Ağa’ya, Selvi âyanı ve Sofya ve Balkan dâhilindeki âyanlara haberler göndererek buraların ahailerinin kendilerince tedbirler aldıklarını öğrenmiş ve edindiği bilgileri merkeze rapor etmiştir⁵⁶.

1810 senesinin Temmuz ve Ağustos ayları Rusların ileri doğru hareketinin hızlandığı döneme tesadüf eder. Mehmed Ağa’nın Edirne’de yürüttüğü zahire ve asker tedariki gibi görevleri kardeşi ve adamlarına bırakarak orduya katılmasının gerekli olduğu yazılmıştır⁵⁷. Temmuz 1810 tarihinde Ruslar Şumnu’ya kadar ilerlemişti. Mehmed Ağa Ruslarla savaşmak için iki bin civarı sekban askeri toplamıştır. Mehmed Ağa daha sonra etraf kasabalardan da asker yazmak için Edirne’den ayrılmıştır. Bu askerlerin gideceği yer Şumnu olup aralarında “...Nizam-ı cedîd ihdâs edecekler imiş bizleri...” diye sözler dolaşmaya başlayınca Edirne’den hareket etmemişlerdir. Kethüdasının gönderdiği haber üzerine Edirne’ye dönen Mehmed Ağa bu sekbanların başına bir başbuğ tayin ederek 14 Temmuzda Ordu-yı hümâyûn tarafına göndermiştir. Edirne’deki yeniçeri askerinin yanına geçerek söylentilerin asılsız olduğunu, Ordu-yı hümâyûn tarafına gitmelerini emretmiştir. Çalıkavak yakınında, Edirne’den giden askerler yağma için gezen düşman askeri ile karşılaşmışlardır. Şumnu’dan gelen

⁵⁴ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-2012*, DR Yayınları, s.97-104.

⁵⁵ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 1006/42194.

⁵⁶ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 963/41216.

⁵⁷ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 977/41523.

yardım sayesinde mukavemet gösterip çekilmelerini sağlamışlardır. Böylece Edirne ve Şumnu yolu açılmıştır⁵⁸.

Ruslar bir koldan Şumnu'ya saldırırken bir koldan da Rusçuk'u ele geçirmek için asker sevk etmiştir. Bunun üzerine Şumnu'ya gönderilen Osmanlı ordusu "...Edirne'de bulunan Ahmed Paşa, Edirne Bostancıbaşı Mehmed Ağa, Hasköylü Emin Ağa ve diğer bazı âyanlarla Cebbarzade ve Kara Osmanoğlu askeri..." ile kuvvetlendirilmiştir. 4 Ağustos 1810 (H. 3 Recep 1225) tarihinde Rus askeri üzerine saldırı düzenlenmiş ve Ruslar burada tutunamayarak iki buçuk saatlik bir mesafeye çekilmiştir. Ruslar Silistre tarafına ağırlıklarını geçirirken bir taraftan da Rusçuk muhasarasını kuvvetlendirmeye devam etmişlerdir⁵⁹.

Ocak 1811 (H. Muharrem 1226) tarihinde Mehmed Ağa'nın Meşayı Hümayuna gönderdiği zahirede eksiklik olduğu anlaşılmaktadır. Mehmed Ağa kışın şiddetinden dolayı zahire arabalarının Karınâbâd civarında kaldığını bildirmiştir. Mehmed Ağa nakliye akçesini ve zahireyi gönderdiğini ancak arabaların Balkan'ı geçemediğini bahane ederek görevini aksatmıştır⁶⁰. Bundan evvel Haziran 1810 tarihinde Ahmed Şakir tarafından seraskere yazılan tahriratta Mehmed Ağa'nın ordu tarafından bazı endişelere kapıldığı görülmektedir. Mehmed Ağa Edirne Bostancıbaşılığının kendisinden alınarak Selanik ve Siroz taraflarına zahire sevki için memur edilmesini talep etmiştir. Ahmed Şakir, onun zahire tedarikinde yararının büyük olduğunu Edirne ve çevresinde söz sahibi olduğundan yerine gelecek kim olursa Mehmed Ağa gibi iş göremeyeceğine dikkat çekmiştir. Ayrıca bir kusuru olmuşa affedilmesi talebinde bulunmuştur⁶¹. Şubat ayında Mehmed Ağa'nın ordunun sıkıntıda olduğunu bildiği, yine de zahire tedarikini geciktirdiği yazılmıştır.⁶² Mehmed Ağa her ne kadar devlete itaat eder gözüke de nüfuzunu kullanmaktan imtina ettiği durumlar olmuştur. Zahire konusunda gösterdiği özensizlik bu konuya örnek teşkil etmektedir. Bu özensizlik Ağanın suç defterine yazılmıştır.

⁵⁸ Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, C.1, s.649.

⁵⁹ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, V, s.2373-2374.

⁶⁰ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 980/41593.

⁶¹ BOA, Cevdet Tasnifi, Dâhiliye, nr. 302/15063.

⁶² BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 969/41368-M.

Mehmed Ağa'ya eski sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın Rodos'a sürgünü sırasında İstanbul'dan emirler gönderilmiştir. Yusuf Ziya Paşa⁶³ sadrazamlıktan azledilmiş ve ikamet etmesi için Dimetoka'ya gönderilmişti. Bundan sonra eski sadrazamın malları müsadere edilerek Rodos'a gönderilmesi için hazırlıklara başlanmıştır⁶⁴. Mehmed Ağa, Dimetoka'dan İnöz'e kadar yolculukta Yusuf Ziya Paşa'ya eşlik eden kafiyeyle gerekli desteği sağlayacak adamlar tayin etmesi için görevlendirilmiştir⁶⁵.

Ekim 1812'de Kethuda-yı Sadrı Âli es-seyyid Mehmed Sa'id Galib Efendi mütareke için memur edilmiş ve düşman tarafına gitmiştir. Mehmed Ağa'ya da Ordu-yı hümayûn yardım ve levazımatı sağlaması havale edilmiştir. Mehmed Ağa bu görevlendirme üzerine Şumnu'ya gitmiştir. Bundan sonra Dimetoka'ya dönmüştür. Çünkü bu sırada Katar Ağası İbrahim Paşa'nın oğlu Vezir Hamid Paşa'nın tuğ ve sancağı Dimetoka'da yükseltildi. Halep şehri memuriyeti Ragıp Paşa'ya tevcih edilmiştir. Ragıp Paşa Halep'e geldiğinde ahalişi onu şehre sokmamıştır. Ragıp Paşa durumunu Yafa valisi Süleyman Paşa'ya bildirince, Süleyman Paşa kethüdasını Halep'e göndererek Ragıp Paşa'nın Şeyhbekir adlı yerde ikametine rabita vermiştir. Bu çıkan fesadın altında Hamid Paşa olduğu anlaşılmıştır. Dağdevirenzade'ye gönderilen ferman üzerine, Dimetoka'da yaşayan Hamid Paşa Kasım 1812'de idam edilerek malları İstanbul'a gönderilmiştir⁶⁶.

20 Nisan 1812 tarihinde Mehmed Ağa'ya Rusya ile olan savaş sürecindeki faaliyetlerinde Devlet-i Aliyye'ye olan katkısından dolayı mirahur-ı evvel⁶⁷ payesi tevcih edilmiştir⁶⁸.

⁶³ Yusuf Ziya Paşa H. 13 Zilkade 1223/ M. 1 Ocak 1809'da sadrazam olmuştu. Rus savaşının gidişatından dolayı kendisine çok müsamaha gösterildiği ve günahlarının arttığı gerekçesiyle azil edilmiştir (H. 1 Rebiyülevvel 1226/ M. 26 Mart 1811). Yerine Lâz Ahmed Ağa sadrazam olmuştur: Şânî-zâde Mehmed Atâullah Efendi, *a.g.e.*, s.170,451-452.

⁶⁴ Şânî-zâde Mehmed Atâullah Efendi, *a.g.e.*, s.465.

⁶⁵ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 501,24542. H. 29 Zilhicce 1226/ M. 14 Ocak 1812.

⁶⁶ Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, II, s.908,920.

⁶⁷ "Saray hayvanlarıyla bunların takımlarının idare ve iaşesine, yetiştirilmelerine ait işlerle meşgul olan teşekkülün başındaki memura verilen unvandır", Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1993, s.542.

⁶⁸ BOA, Cevdet Tasnifi, Saray Mesalihi, nr. 48/2401.

Mehmed Ağa'nın Rusya ile yapılan savaş sırasında toplumda huzursuzluk çıkarmaya çalışan bazı kişilerin idamlarında da görevlendirildiği görülmektedir. Yusuf Ziya Paşa'nın yerine sadrazam olan İbrail Nazırı Ahmed Paşa neredeyse bir buçuk sene bu görevde kaldıktan sonra azledilmiştir. Azli sırasında Mısır beylerinden Yasin Bey, Delibaşı Mehmed Ağa, Çilesizoğlu ve Kandıralı mir-i mirandan Mehmed Paşa, Ahmed Ağa'ya mühür teslim etmemesini ve kendilerinin gereken desteği sağlayacaklarını söyleyerek orduda fesat çıkarmaya yeltenmişlerdir. Yasin Bey, Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın da desteğini almak için durumu kendisine anlatmıştır. Mehmed Ağa *"...hiç bu makule nesne başa çıkar mı? Düşmen karşısında bir fenâ neşen olduktan sonra, kangı ricâli kullanacaksınız ve fermânın nereye nüfûz bulacak. Ve yeniçeri Ordu-yı hümâyûnu yağma eyledikten başka, cürm-i sâbıktan afv etdirmek için, işte düşmenleri helâk eyledik deyü, ne seni ve ne beni ve Sadr-ı a'zamı ve ne i'ânet edenleri sağ komazlar."* diyerek karşı çıkmıştır⁶⁹. Dağdevirenzade Mehmed Ağa böyle bir fesada karıştığı müddetçe herhangi bir destek alamayacaklarının farkında olup kendi konumunu kaybetmek çekincesinde olmalıdır.

İbrail Nazırı Laz Ahmed Ağa'nın yerine Hurşit Paşa sadrazamlığa tayin edilmiş adı geçen Yasin Bey, Çilesizoğlu ve Aydos âyanı Odacıoğlu'nu fesada karıştıkları gerekçesiyle idam etmiş, kesik başlarını 21 Aralık 1812'de (H. 16 Zilhicce 1227) İstanbul'a göndermiştir. Bundan sonra Bolu voyvodası Delibaşı Mehmed Ağa memuriyetinden affını istemiştir. Hurşit Paşa, Delibaşını görevden almıştır ancak Edirne'ye geldiğinde idam edilmesi için Dağdevirenzade'ye yazı göndermiştir. Delibaşı Mehmed Ağa Edirne'ye geldiğinde askerleri ile birlikte hanlara yerleştirilmiştir. Dağdevirenzade ile görüşmeye gittiğinde idam edilmiş ve kesik başı 24 Aralık 1812 (H. 19 Zilkade 1227) İstanbul'a gönderilmiştir⁷⁰.

Adakale muhafızı Derviş Bey'in maiyetine katılmak üzere memur edilen Zağra-yı Cedid âyanı Veliyyüddin Ağa'nın attan düşerek kolunu kırması nedeniyle memuriyetinden affını istemiştir. Dağdevirenzade

⁶⁹ Câbî Ömer Efendi, *a.g.e*, II, s.931.

⁷⁰ Câbî Ömer Efendi, *a.g.e*, II, s.932-933.

Mehmed Ağa bu âyanlara vekil tayin edilmiş ve Adakale mevkiine gitmekle görevlendirilmiştir⁷¹.

Mehmed Ağa, uhdesinde olan kazalardan asker tertip ederek Sırp isyanı sebebiyle ordunun Vidin koluna memur edilmiştir. Ancak Mehmed Ağa toplanan askerlerin yarısının kaçtığı, yakalananların cezalandırıldığını yazmıştır. Uhdesinde olan Dimetoka, Sultanyeri, Ahiçelebi, Uzuncaabad kazaları haslarından bedelleri ile asker ve rehber neferatı tertip ederek mahiyetine katmış eksik kalanların da yolda tamamlanacağını bildirmiştir. Ancak önceden Gümülcine ve Dimetoka'dan asker toplandığında kendisinin asker bedelini aldığı dedikodusu çıkartıldığından bu durum içine endişe düşürmüştür⁷².

Dağdevrenzade Mehmed Ağa'nın Diğer Âyanlarla İlişkisi

Eylül 1810 tarihinde Mehmed Ağa zahire temininde geciken Aydos âyanı Odacızade Seyfullah Efendi'nin idamıyla görevlendirilmiştir. Seyfullah Efendi idam edildiği takdirde Aydos'un iyice başıboş kalacağı onun gibi âyanların korkuya kapılacağı ve zahirenin toplanmasının güçleşeceği görüşünde olan Mehmed Ağa idam konusunun gizli tutulması gerektiği düşüncesindedir. Onun idamından önce zahirenin toplanması gerekliliğini merkeze ifade etmiştir⁷³.

Mehmed Ağa İstanbul tarafından görevlendirilen bazı memurlar ile anlaşmazlıklar yaşamıştır. Feyzibey-zade Mehmed Emin Bey⁷⁴ mürettebat-ı seferiyye nezareti memuriyeti sebebiyle Edirne'de ikamet ediyordu. Mehmed Emin Bey Dağdevrenzade ile aralarında anlaşmazlık olduğundan İstanbul'a dönmek için izin istemiştir⁷⁵. Aynı şekilde asker sevki için memur edilen eski kaptan Hafız Ali Paşa'nın Ordu-yı hümâyûna katılmasına gerek kalmadığından Edirne'de ikamet etmesi emredilmiştir. Mehmed Ağa, Hafız Ali Paşa'nın Edirne'de

⁷¹ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 277/16308.

⁷² BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 1137/45272-A. 6 Şevval 1230/ M. 11 Eylül 1815.

⁷³ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr.1003/42099-C.

⁷⁴ Feyzibey-zade Mehmed Emin Bey muhtemelen Hacegan-ı Divan-ı Humâyûn mensubudur. Şâni-zâde 5 Şaban 1230/ M. 13 Temmuz 1815 tarihinden Emanet-i Defter-i Hâkânî'nin kendisine tevcih edildiğini yazmıştır, Şâni-zâde Mehmed Atâullah Efendi, *a.g.e.*, s.698.

⁷⁵ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr.1006/42213. H. 29 Zilhicce 1225/ M. 25 Ocak 1811.

oturması durumunda Edirne ambarının mevcudunun Ordu-yı hümâyûna zahire göndermeye yetmeyeceğini yazmıştır⁷⁶.

Mehmed Ağa 1811'de Hasköy âyanı Emin Ağa'nın çıkardığı karışıklıklar üzerine görevlendirilmiştir. Emin Ağa Gümülcine ve Ferecik'i kontrol altına almak için halka müdahale etmeye başlamıştır. Ferecik halkının bir bölümünü Hasköy'e nakletmiş, Gümülcine âyanlığını kontrol etmeye çalışmış, serkeşliği Cısr-i Mustafa Paşa kazasına kadar uzanmış ve orduya katılmamakta ısrarcı olmuştur⁷⁷. Memuriyetinin üzerine Mehmed Ağa, Ferecik âyanı Emin Ağa'nın maiyetine Dimetoka âyanı, Cebel ağavatu ve kabadayılarını, Mekri, İpsala ve Ferecik askerini Gümülcine tarafına sevk etmiştir. Hasköy âyanına Gümülcine ve Ferecik kazalarından el çekip maiyetiyle orduya katılması koşuluyla affedileceğini söylemiştir⁷⁸. Mehmed Ağa'nın sadrazam Ahmed Paşa'ya gönderdiği kaimesinde Sultanyeri, Ahi Çelebi, Zağra, Filibe ve Pazarcık âyanlarının da Ferecik âyanı Emin Ağa'nın emrine verildiği yazılmıştır⁷⁹.

Ağustos 1811'de Ferecik âyanı Gümülcine kazasına girmiş ve Emin Ağa'nın adamları buradan çekilmiştir⁸⁰. Mehmed Ağa bu durumda İstanbul'dan Hezargrad âyanı Hasan Efendi'nin, Emin Ağa'ya karşı görevlendirilmesini istemiş, Emin Ağa'nın desteğini kaybedeceğini bildirmiştir. Daha fazla direnemeyeceğini anlayan Emin Ağa, Ordu-yı hümâyûna katılmıştır. Emin Ağa'nın affedilmesinden sonra da Dağdevirenzade Mehmed Ağa gücünü tamamen kaybetmesi için faaliyet göstermiştir. Emin Ağa'nın âyanlıkta istenmediği üzerine bir yazıyı sadrazama iletse de savaş nedeni ile bu kabul olunmamıştır⁸¹.

Bu tarihten sonra Emin Ağa'nın Filibe üzerinde hâkimiyet kurmak için faaliyetlerine devam ettiğinden Sirozi İsmail Bey ve Dağdevirenzade Mehmed Ağa idamı için görevlendirilmişlerdir⁸². Sirozi

⁷⁶ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr.1004/42118-F. H. 29 Zilhicce 1227/ M. 3 Ocak 1813.

⁷⁷ Başer, *a.g.e.*, s.54.

⁷⁸ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr.1223/47803-C. H. 07 Recep 1226/ M 28 Temmuz 1811

⁷⁹ Başer, *a.g.e.*, s.54.

⁸⁰ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 1223/47803-E.

⁸¹ Başer, *a.g.e.*, s.55-56.

⁸² Başer, *a.g.e.*, s.56

İsmail Bey 8 Ocak 1813 (H. 5 Muharrem 1228) günü Gümölcine'ye doğru hareket etmiştir. Mehmed Ağa ve diğer memurların da harekete geçtikleri yazılmıştır⁸³. Mehmed Ağa ve Sirozi İsmail Bey'in emrindeki kuvvetler ve Emin Ağa'nın kuvvetleri arasında yaşanan çatışmalardan sonra 10 Mart 1813'de Emin Ağa Filibe tarafına doğru kaçmıştır. Mehmed Ağa böylece Hasköy'ü kontrol altına almıştır⁸⁴.

Mehmed Ağa'nın Ölümü

Mehmed Ağa, merkezi otoritenin lehine ne kadar iş yaptıysa bir o kadar da aleyhine davranışlar sergilemiştir. Sultan II. Mahmud'un merkezi otoriteyi Rumeli'de sağlama çabalarından Mehmed Ağa da etkilenmiştir. II. Mahmud Edirne'de Bostancıbaşların ve âyanların etkilerini azaltmak için kaza idaresinde bazı değişiklikler yapmıştır. Şehir âyanlığı 1817 senesinde kaldırılarak yerine ehl-i örf taifesinden vezirler Edirne Muhafızı olarak atanmaya başlamışlardır. İlk olarak Çirmen Sancağı Mutasarrıfı Celal Paşa Edirne Muhafızı olarak atanmıştır. II. Mahmud, Celal Paşa'nın görevinin ve Edirne'ye gitmesinin gizli kalmasını uygun görmüştür. Sadık Emre Karakuş bu gizliliğin sebebini Edirne'de nüfuz sahibi olan Dağdevirenzade kardeşlerin azillerinin kararlaştırılması olduğu görüşündedir. Mehmed Ağa'nın maiyeti ve Edirne halkını galeyana getireceğinden endişe edilmiştir⁸⁵.

II. Mahmud'un merkezi otoriteyi yeniden sağlama girişimleri Rus savaşının sona ermesinin ardından başlamıştır⁸⁶. 1815 senesinden sonra âyanlara karşı harekete geçilmiştir. Âyanlar merkezi hükümete karşı olma, padişaha itaatsizlik, halkı soyma ve baskı yapma gibi çeşitli şekiller ile suçlanarak azilleri kararlaştırılmıştır. Bunun yanında mallarının müsadere edilmesi veya İstanbul'a çağırılıp ikamete mecbur bırakma, karşı çıktıkları takdirde valiler ve paşalar eliyle idamlarının

⁸³ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 1223/47814. H. 9 Muharrem 1228/ M. 12 Ocak 1813.

⁸⁴ Başer, *a.g.e.*, s.57-59.

⁸⁵ Karakuş, *Osmanlı İdaresinde Edirne*, s.215-218.

⁸⁶ Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat Kurumları Ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, Haz. Neşet Çağatay, TTK, Ankara, 1987, s.247-248.

gerçekleştirilmesi sağlanmışır⁸⁷. Celal Paşa'nın Edirne üzerine gönderilmesi de merkezi otoriteyi sağlamanın bir diğer ayağıdır.

1815'in sonuna kadar Mehmed Ağa'ya karşı bir harekete geçme söz konusu olmamıştır. Hatta Elmalar ve Tevabii mukataaları sekiz bin gurusu bedeli ile Mehmed Ağa'ya iltizam edilmiştir⁸⁸. Ancak aynı senenin sonunda Mehmed Ağa'nın Edirne'den uzaklaştırılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Dağdevirenzade Mehmed Ağa Surre-i hümayun emaneti ile görevlendirilmiştir⁸⁹. Böylece Dağdevirenzade'nin izalesi için ilk adım atılmıştır.

1816 senesinin başında Mehmed Ağa'nın görevden alınması söz konusu olmuştur. Ancak Mehmed Ağa üzerinde Bostancıbaşılık kalacak şekilde “...Edirne ve havalisinden zahirelerin Tekfurdağı iskelesine mermut kazalardan matlum zehaiyirin dahi müretteb olan iskelelerden nakli hususuna özen göster” denilerek yeniden görevlendirilmiştir⁹⁰.

1813 (Hicri 1228) senesine ait bir belgede Edirne Bostancıbaşılığı görevi Dağdevirenzade'den alınarak eski silahdar ağası Mehmed Ağa'ya tevcih edilmiştir. Mehmed Ağa'nın Edirne'de oturmasındansa İstanbul'a gitmesinin daha uygun olduğu düşünülmektedir. “...Der-aliyyede dahi müddet-i müdde ikameti mazbut olan mizacına nazaran gayrı caiz olduğundan der-saadetlerine ba'de'l-vusul bir me'muriyet tedarikiyle bir mahale gönderilmesi beynelhuzzar...” diyerek yeni bir görevlendirme verilebileceği yazılmıştır. Padişah “...her hıdemata muktedir ademdir...” diyerek İstanbul'a gelmesini emretmiştir⁹¹. Bu olay Şânî-zâde tarafından 1817 senesi olayları arasında anlatılmaktadır⁹². Cevdet Tarihi'nde ise Mehmed Ağa'nın Edirne Bostancıbaşılığından azledilerek İstanbul'a getirilmesi ve Surre Emni tayin edilmesi 1816 senesi olarak aktarılmıştır⁹³. Yukarıda aktarılan belgeden anlaşıldığı üzere muhtemelen Mehmed Ağa 1816 Şubat

⁸⁷ Halil İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-IV*, IV, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020, s.103.

⁸⁸ BOA, Cevdet Tasnifi, Maliye, nr.516/21091. H. 29 Muharrem 1230/ M 11 Ocak 1815

⁸⁹ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr.1260/48721. H. 29 Zilhicce 1230/ M. 2 Aralık 1815.

⁹⁰ BOA, Cevdet Tasnifi, Zabtiye, nr.41/2015. H. 29 Rebiülevvel 1231/ M. 28 Şubat 1816.

⁹¹ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr.278/16375. H. Zilhicce 1228/ M 23 Aralık 1813.

⁹² Şânî-zâde Mehmed Atâullah Efendi, *a.g.e.*, s.773.

⁹³ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.2621.

ayında Bostancıbaşı olarak son görevini icra etmek üzere tayin edilmiş bundan sonra İstanbul'a çağırılmış olmalıdır.

Şânî-zâde Târîhi'nde Mehmed Ağa'nın sonunu kötü huylarının ve uyumsuz tavırlarının hazırladığı aktarılmıştır. Mehmed Ağa nüfuzu arttıkça devlete ve saltanata yardımcı olduğu düşüncesine kapılarak bu aşırıya kaçan tavırlarını giderek arttırmıştır. Sonunda Mehmed Ağa'nın idam edilmesi kararı verilmiştir. Bu idam kararının gizli tutulmasına özen gösterilmiştir⁹⁴.

15 Kasım 1817 tarihinde Şam valisinden İstanbul'a gönderilen sukkadan Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın idam edildiği anlaşılmaktadır. Belgede Dağdevirenzade'nin Şam Valisi Salih Paşa hakkında dedikodular çıkardığı iddia edilmiştir. *"...Salih Paşa şöyle der böyle der diyerek türrehat mâlâyâ'nî tefevvuh ile nüfuz-u halisanemize azim-i halel getürdüğünden sabra bir vechle takat getüremedim..."* diyerek Mehmed Ağa'yı idam ettiğini yazmıştır. Mehmed Ağa'yı idam eden Şam valisi Salih Paşa *"Maktul merkumun itdiği türrehatına ve mâlâyâ'nî tefevvuh ber-vechle sabrı mümkün olmadığından işte böyle nizam-ı âlem için bir şey itdik lâkin şevketlü velinimetimiz efendimiz bu babda gücenmemek için ser çukadar hazret-i şehriyari ve berberbaşı hazretlerine mahsusan gidüb şevketlü efendimizin mübarek ayaklarına sarılmaları için ricâ ve niyaz buyurasız"* diyerek emrin padişaha ait olmadığını sanki kendi kendine hareket ederek Mehmed Ağa'nın cezasını kestiğini belirtmek istemiştir. Bu vechle padişahattan özürler dilemiştir⁹⁵. Yine Şam valisi tarafından gönderilen yazıda 19 Kasım 1817'de (H. 9 Muharrem 1233) Mehmed Ağa'nın kesik başını ve eşyasını İstanbul'a gönderdiğini belirtmiştir⁹⁶. Şânî-zâde, Mehmed Ağa'nın idam edildiği mevkii Müzeyrib olarak aktarmıştır. Ayrıca 21 Safer 1233 (M. 31 Aralık 1817) tarihinde Mehmed Ağa'nın kesilmiş başının İstanbul'a geldiği ve ibret için sergilendiği belirtilmiştir⁹⁷.

Aynı sene Dağdevirenzade'nin kardeşi Edirne âyanı Ahmed Ağa da Edirne'den uzaklaştırılmak amacıyla Yergöğü kalesi bina emini tayin

⁹⁴ Şânî-zâde Mehmed Atâûllah Efendi, *a.g.e.*, s.801-803.

⁹⁵ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 343/19619-B. H 5 Muharrem 1233/ M 15 Kasım 1817.

⁹⁶ BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 499/24454

⁹⁷ Şânî-zâde Mehmed Atâûllah Efendi, *a.g.e.*, s.803.

edilmiştir⁹⁸. Şânî-zâde, Dağdevirenzade Ahmed Ağa'nın da âyanlığı zamanında kardeşi Mehmed Ağa gibi halka zulüm ve haksızlık yaptığı gerekçesiyle idamına karar verildiğini yazmıştır. Ahmed Ağa'nın idam kararının 1233 Safer ayının ortalarında (M. 21-30 Aralık 1817) çıkarıldığını belirtmiştir. Mehmed Ağa'nın kesik başının İstanbul'a getirilmesi diğer kaynaklarla paralel olarak bu tarihe rastlamaktadır⁹⁹.

Çirmen Mutasarrıfı ve Edirne Muhafızı Celal Paşa Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın muhallefatının hesaplanması için görevlendirilmiştir¹⁰⁰.

Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın Muhallefatının İncelenmesi

Muhallef kelimesinin çoğulu olan muhallefâtın sözlük anlamı geride kalan, geriye bırakıldır. Tereke kelimesi de muhallefât kelimesinin karşılığı olarak belgelerde kullanılmıştır. Muhallefât kayıtları kadılar ve kassamlar tarafından tutulurdu. Kayıtların bulunduğu defterlere muhallefât, tereke, kassam defterleri denilirdi. Şer'iyye sicillerindeki¹⁰¹ kayıtların bir bölümünü kassam defterleri oluşturmuştur. Muhallefât kayıtları ölen kişinin ailesi, menşei, görevi, nakit para miktarı, ziynet eşyası, köle ve cariyeleri, alacak ve verecek ilişkileri hakkında içerdiği detaylardan dolayı Osmanlı tarih araştırmaları için önemli birer kaynak niteliğindedir¹⁰².

Muhallefat ve tereke defterleri dönemin sosyal ve ekonomik durumunun tespit edilmesi için de önemli kaynak olma niteliği taşımaktadır. Son yıllarda Osmanlı toplumunun sosyal hayatı ve

⁹⁸ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s.2622. Karakuş, „Osmanlı İdaresinde Edirne, s.218

⁹⁹ Şânî-zâde Mehmed Atâullah Efendi, *a.g.e.*, s.806.

¹⁰⁰ BOA, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, nr. 517/25264. Belge H. 06-04-1233 / M. 13 Şubat 1818 tarihlidir.

¹⁰¹ Şer'iyye sicilleri Osmanlı mahkemelerinde görülen davaların kaydedildiği defterlerdir. 1359-1941 yılları arasında gelişen olayları ihtiva eder. İ'lâm, emir, buyruldu, berat, tereke kayıtları gibi İstanbul'dan belge suretleri de mevcuttur Edirne gibi büyük şehirlerde tereke kayıtlarının kassam adı altında ayrı defterlere tutulduğu görülmektedir. Edirne'ye ait 1538 senesinden başlayan 690 adet defter bulunmaktadır: İskender Türe, Salim Kaynar, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul, 2017, s.155-156; Yunus Uğur, „Şer'iyye Sicilleri”, *İslam Ansiklopedisi*, TDV, C.39, İstanbul, 2010, s.8-11.

¹⁰² Pakalın, *a.g.e.*, C.2, s.564-565; Tahsin Özcan, „Muhallefat”, *İslam Ansiklopedisi*, TDV, XXX, Ankara, 2020, s.405-406; Pakalın, *a.g.e.*, II, s.564-565.

ekonomik yapısı hakkında kıymetli bilgiler veren muhallefatlar hakkında çok sayıda yayın yapıldığı görülmektedir¹⁰³.

Dağdevirenzade Mehmed Ağa'ya ait muhallefat kayıtlarına Başbakanlık Osmanlı Arşivi Meşihat tasnifinde bulunan 314 Nolu Edirne Şer'iyye Sicili'nde 42 ve 64-75 görüntüleri arasında ulaşılmaktadır. Bu görüntüler 40A ve 61B-71A varaklarını içermektedir. 72 ve 73 numaralı görüntüler 69B/70A varaklarını içeren aynı görüntülerdir. Çift kayıt yapılmıştır. Aynı şekilde 70B/71A varaklarını içeren 74 ve 75 numaralı görüntüler de çift kayıt yapılmıştır.

Görüntü 42'deki 40A varağından Mehmed Ağa'nın mallarının müsaderesi için Edirne muhafızı Çirmen Mutasarrıfı Ali Celal Paşa'nın memur edildiğini anlaşılmaktadır.

Mehmed Ağa'nın Serveti

Altın ve değerli eşyalar; Mehmed Ağa'nın iki kapılı hanında bulunan odasında çeşitli altın paralara rastlanmıştır. Hesaplamaya hanımı ve oğlunun odasında bulunan altın paraları da katılmıştır.

İstanbul mahbubi, fınduk altunu, rub'ıye fındık, yıldız altunu, Macar altunu, gremse altun, İstanbul nisfiyesi, İstanbul evanesi, Mısır altunu, bir buçukluk fındık altun, İstanbul altun, Mahmudiye altun, harab altun, Macar ve gremse, cihâdiye, ikilik, yüzlük, guruş, riyal, elvân riyal, ayrıca bir kese içinde kıymeti 5.689 olan karışık çeşitli altınlar kaydedilmiştir. Yine bir sandık içinde fındık, İstanbulî, rub'ıye altına rastlanmıştır. Toplam 48.707 adet altın ve para olduğu tespit edilmiştir.

Mehmed Ağa'nın tereke defterinde dikkat çeken bir diğer unsur saatleridir. Çeşitli türlerde ve kıymetlerde saat, muhafazaları ve kösdekleri bulunmaktadır. İnci kösdekli Paris saat (1 adet 350 guruş), Paris altun saat mae muhafaza (1 adet 100 guruş), Paris altun saat mae kösdek ve toka (1 adet 200 guruş), celali saat mae muhafaza (1 adet 200 guruş), sîm¹⁰⁴ mahfaza ve saat (1 adet 50 guruş), dört adet

¹⁰³ Çeşitli muhallefat çalışmaları için bkz; Merve Karaçay Türkal, "Bağdat Valisi Ahmed Paşa'nın Muhallefatı (1692-1694)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.52, 2021, ss.213-237; Serkan Polat, "Çapanoğlu Ahmed Paşa'nın Muhallefatı", *Tarih Okulu Dergisi*, 24 (2015), ss.85-120.

¹⁰⁴ Gümüş, KT, s.593.

sîm (...) altun ve yabancı saat muhafazaları, rub'îye altun saat-i Paris (1 aded 150 guruş), Rehavi çalar çekmece saati (250 guruş), selamlık divanhanesinde çalar saat (2 aded), (...) odada köhne saat (1 aded 40 guruş) deftere kaydedilmiştir.

Silahlar; Mehmed Ağa'nın bostancıbaşı olarak başlıca görevi Edirne ve çevresinin güvenliğini sağlamaktı. Bundan dolayı ateşli, kesici, delici olmak üzere çeşitli silahlara sahip olduğu görülmektedir.

Tereke kayıtlarında rastlandığı üzere Karaorman kılıcı (1 aded), köhne kılıç (1 aded), gaddere (2 aded), sîm balta (1 aded), sîm topuz (1 aded), balta (1 aded) ve türleri belirtilmiş kılıca¹⁰⁵ (3 aded), kabzalı sagir hançer (2 aded)'e sahip olduğu görülmektedir.

Mehmed Ağa'nın daha çok ateşli silahlara sahip olduğu tespit edilmiştir. Sîm kaplı dağlı tüfengi (1 aded), İngiliz karavanası (...) (1 aded), tüfenk (1 aded), altun kakmalı şişhane (2 aded), (...) tüfenk (1 aded), İslimye-kârî şişhane (1 aded), köhne dağlı tüfengi (3 aded), şişhane (2 aded), altunca şişhane (2 aded), (...) şişhane (2 aded), köhne tüfenk (3 aded), İslimye köhne tüfengi (2 aded), Karahisar-kârî piştov (1 aded), büzürk piştov (1 aded), (...) piştov (1 aded), sîm kaplama dağlı yaldızlı tüfengi (1 aded), Nemçe-kârî maden çifteler (1 aded), İslimye-kârî tüfenk (4 aded)'e sahiptir.

Köle ve cariyeler; Mehmed Ağa'nın muhallefatından anlaşıldığı üzere toplam 20 cariyeye ve kölesi bulunmaktadır. Bunlar hakkındaki bilgiler; Tahminen on beş yaşında Abaza Bala-dünya nam cariyeye, tahminen on iki yaşında Topşamlı (?) Yüz nam cariyeye, Gürcü'l-asıl tahminen yirmi yaşında (?) Canfeda nam cariyeye, tahminen kırk yaşında Havel nam cariyeye Sırb, sekiz yaşında kerimesi Duşbek, diğer altı yaşında kerimesi (...), diğer dört yaşında kerimesi (...), tahminen altı yaşında Sırb Nazende nam cariyeye, tahminen kırk beş yaşında Sırb Hub Hanım cariyeye, dokuz yaşında oğlu Hurşid (...), diğer oğlu dört yaşında Selim (...), tahminen kırk yaşında Sırb Herveze cariyeye, yedi yaşında kerimesi (...), diğer kerimesi iki yaşında, zenci ül asıl Selvinaz nam cariyeye, zenci ül asıl ve kerimesi (...) nam cariyeye, tahminen on üç yaşında Sırb (...) nam gulâm, tahminen on beş yaşında Sırb mecruh Yusuf nam gulâm, tahminen yirmi yaşında Sırb Ahmed nam gulâm şeklinde verilmektedir.

¹⁰⁵ Yazılardaki deformasyondan dolayı türleri okunamamıştır.

Köle ve cariyelerinin toplam kıymetleri 13.000 guruş olarak hesaplanmıştır.

Mehmed Ağa'nın cariyelerinden Can Feda'nın kullandığı eşya ve nakdi kayda geçirilmiştir. Can Feda cariyenin nakit ve değerli eşyası; Ali Paşa çarşısında sarraf (...) oğlu Marco Süreyanda 2.500 guruş, Rumiyan milletinden borç 2.500 guruş, zincir-i zerrine dizili bir buçukluk fındık altunu (50 aded 1.400 guruş), elmaslı bilezik (1 aded 1.800 guruş), altun üzerine elmas iğne (500 guruş), sagir elmas yüzük (2 aded 200 guruş), sarı altun bilezik (1 aded 500 guruş), altun üzerine elmas gerdanlık (1 aded 500 guruş), altun üzerine elmas (...) (1 aded 700 guruş), altun üzerine sagir yarım ay (1 aded 400 guruş), altun üzerine sagir çiçek (1 aded 150 guruş), altun üzerine elmas küpe (1 aded 250 guruş) olarak kaydedilmiştir. Değerli eşyaların toplam kıymeti 4,700 guruştur. Kullandığı kıyafetler ve eşyalar köhne eskitme ve sevai (..) ve ingiliz şalı entari, canfes ve sevai gezi ve bollu şalvar, müsta'mel fermayış şal, sarı koz telli donluk şal, canfes üzerine bol işleme entari, köhne işleme havlu, İngiliz şalı, köhne boyama gömlek, dülbent parçaları, dülbent makreme mae çevre, elvan yemeni, köhne sevai rişvan ve libas, çevre, harir gömlek, yemeni, futa, boğça, hamam takımı, geziye kaplı gocuk kürk, çukaya kaplı nafe kürk, mor kadifeye kaplı karsak kürk, geziye kaplı semur kürk, çuka kadifeye kaplı nafe kürk, mai geziye kaplı derzuh kürk, köhne kısa kakumkürk, don ve gömlek uçkur çevre ve dülbent yağlık¹⁰⁶, boğça ve dülbent parçaları ve basma ve sair, pirinç şamdan, boğça, basma ve sair olarak kaydedilmiştir. Eşyaların toplam kıymeti 3,570 guruştur.

Mehmed Ağa'nın zevcesi Ayşe hatun ile beraber hacc-ı şerife giden Hoşbend adındaki cariyenin nakit ve değerli eşyası; Ali Paşa çarşısında sarraf Agob'un oğlu Marurus ba-temessük 2,500 guruş, Rumiyan milletlerinden ba-temessük 2,500 guruş, altun üzerine elmas bilezik (1 çift 1,500 guruş), altun üzerine yarım ay elmas çiçek (1 aded 250 guruş), müsta'mel hilali saat (1 aded 80 guruş), altun üzerine elmas çiçek (1 aded 200 guruş), bir miktar altun burdesi (10 guruş), altun üzerine elmas çiçek (150 guruş), köhne al çuka ferace, gümüşü geziye

¹⁰⁶ Yağlı elleri ve dudakları silmeye mahsus bez ki sofrada herkesin önüne konulur. R. Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yayınları, 1969, s.238.

kaplı, mâî geziye kaplı, yeşil çuka kutni, siyah kadifeye kaplı yeşil geziye kaplı semmur sincap ve karsak kürkleri ve yeşil çuka kürk, işleme İslimye ve kullanılmış İngiliz şalı olarak kaydedilmiştir. Bunlar haricindeki eşyaları ise mangal ve tahtası, leğen, ibrik, şamdan, şalvar ve entari ve sair, fincan, sîm zar, sevai ve mısır yorgan ve çarşaf, haleb alacası şal, basma şilte, kutni döşek, yanbolu kebesi, Şehirköy kilimi, basma yastık, şilte, yüz yastığı, yorgan, döşek, kadife yastık, çiftli kutni mak'ad, sarı ihram, köşe şiltesi, basma yastık, kutni köşe yastığı, minder, kilim, pencere perdesi, mir'at bulunmaktadır. Bu eşyaların toplam kıymetleri 1.330 guruştur.

At ve diğer hayvanlar; Kır esb res', al bârgîr, alaca abara bârgîrleri olmak üzere Mehmed Ağa'ya ait 5 adet at bulunmaktadır. Bunların toplam kıymetleri 1.240 guruştur.

Sahip olduğu atların yanında at koşum takımları da defterde yer bulmuştur. Sîm yıldızlı, sîm, siyah püsküllü olmak üzere 3 adet raht ve sîm yıldızlı Mısır-kâri, sîm yıldızlı çapgın başlığı gibi 8 adet başlık bulunmaktadır. Ayrıca lebeb denen örme at başlığı (2 adet) ve 3 adet sinebend bulunmaktadır. Sîm yıldızlı ve bakır olmak üzere rikab (10 adet), neftî kadife sırmalı mısır eğeri (1 adet), çuka üzerine kalıbdanlı köhne mısır eğeri (1 adet), göğez¹⁰⁷ kadife üzerine sırmalı köhne mısır eğeri (3 adet), göğez kadife üzerine bol ve sırmalı mısır eğeri (1 adet), köhne eğer (2 adet), seccade gâşiye (1 adet), kadife üzerine kalpazan işleme gâşiye (1 adet), neftî çuka üzerine soluk gâşiye (1 adet), selanik-kâri kalıbdanlı gâşiye (1 adet), çuka neftî kubureli gâşiye (1 adet), müsta'mel sîm kabaralı kadife gâşiye (1 adet), neftî çuka üzerine sırlı işleme gâşiye (1 adet), müsta'mel gâşiye (1 adet)'nin yanında sîm işleme eğer kuburu (4 adet) mevcuttur. Hinto koşumu maden takımı (1 çift), Yarım hinto, hinto ve koşum, kokşan talikası ve beylik arabası defterde kayıtlı olan araba çeşitleridir.

Kitaplar; Osmanlı ileri gelenlerinin muhallefatlarında çeşitli kitaplara rastlanmaktadır¹⁰⁸. Mehmed Ağa'nın tereke kayıtlarında yalnızca 2 adet Kelâm-ı Kadim bulunmaktadır.

¹⁰⁷ Koyu ve az mor çalar kırmızı, KT, s.932. ,

¹⁰⁸ Türkal, *a.g.m.*, s.220;

Giysiler; Osmanlı ileri gelenlerinin muhalefat kayıtlarına bakıldığında çok çeşitli giysilere sahip oldukları görülmektedir. Örnek olarak Bağdat valisi Ahmed Paşa'nın muhalefatından kürk, ferace, gömlek, kaftan, başlık gibi çeşitli giysilere sahip olduğu anlaşılmaktadır¹⁰⁹. Mehmed Ağa'nın tereke kayıtlarına bakıldığında ise yoğun olarak kürklerin ve elbise yapımında kullanılan çeşitli kumaşların olduğu görülmektedir.

Mehmed Ağa'nın semmûr, sincap, nâfe¹¹⁰ ve kakum¹¹¹ kürklerine sahip olduğu görülmektedir. Bu kürkler al, göğez, gümüşi, yeşil, mavi çuka, gezi ve şala kaplı bulunmaktadır. Mehmed Ağa'nın sahip olduğu kürkler; gümüşi geziye kaplı sincap kürk (1 aded), göğez üzerine kaplı işleme sincap (1 aded), kaplama Moskov nafe sincabiye ve biniş kürk (2 aded), sincap kürk takım (1 aded), çuka kaplı gocuk kürk (1 aded), nâfe kürk (4 aded), mâ'î geziye kaplı biniş cebe ve şak kürk (aded 2), mağrib şalı üzerine kaplı kürk (1 aded), al mağrib şalina kaplı müretteb semmûr kürk (1 aded), al şala kaplı müretteb semmûr biniş kürk (1 aded), yeşil çukaya kaplı yeleklü semmûr kürk (2 aded), kaplı biniş semmûr kürk (1 aded), geziye kaplı semmûr kürk (1 aded), kakum biniş ve cebe kürk (1 aded), kakum kürk takım (1 aded) olarak tespit edilmiştir. Bunlarla birlikte 1 aded biçilmiş gezi kürk kabı bulunmaktadır.

Sahip olduğu diğer giysileri İngiliz-kârî kuşak (4 aded), biçilmiş hind takası entari (1 aded), biçilmiş İstanbul işlemesi entari (1 aded), Edirne-kârî futnasi berce (7 aded), İngiliz-kârî kuşak (4 aded), İngiliz muhabbet câmesi (1 aded), efreci fesi (6 aded), nuhâs yaldızlı üskûf (1 aded), mâ'î şal üzerine cedîd destar (1 aded), işleme destar puşidesi (1 aded), futa (1 aded), çizme (4 aded), pabuç (1 aded) ve katurluk tabir olunur ayakkabı (1 aded) olarak belirtilebilir.

Kumaşlar; Mehmed Ağa'nın tereke kayıtlarından çeşitli kumaşlara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu kumaşlar genellikle ipekli, pamuklu ve yünlü kumaşlardır.

¹⁰⁹ Türkal, *a.g.m.*, s.222-225.

¹¹⁰ Postları kürk olan hayvanların göbek tarafı parçaları ile yapılan kürk. Koçu, *a.g.e.*, s.179.

¹¹¹ Gövdesi beyaz ve kuyruğu siyah bir küçük hayvan ve bunun postundan yapılan kürk, Koçu, *a.g.e.*, s.140.

İpekli kumaşların başında Halep sevaisi¹¹² gelmektedir, beyazlı (1 top), mor çubuklu (1 top), çubuklu (1 top), sarı (1 top), kakılı (1 top), gümüşü üzerine telli (2 top), mâi telli (1 top) olmak üzere toplam 14 top Halep sevaisi bulunmaktadır. Yine ipekli bir kumaş türü olan ve elbiselerde astarlık olarak kullanılan bayağı ve sade 5 top hümâyun bulunmaktadır. Genellikle entari yapmak için kullanılan ve ipekli bir kumaş türü olan gezi¹¹³ de Mehmed Ağa'nın tereke kayıtlarında yer alır. Edirne-kârî elvan gezi (65 top), Edirne-kârî gezi (30 aded), Edirne-kârî gezi parçaları (8 aded), mâi gezi üzerine işleme (1 top), fındıklı gezi üzerine işleme (1 top) ve ala geziye bağlı bir miktar parçalar (8 aded) bulunmaktadır. İpek ve pamuk ile dokunan kumaş türü olan Edirne-kârî (6 top), Edirne-kârî çitari¹¹⁴ (4 aded), İstanbul çitarisi (2 çift)'ne rastlanmaktadır.

Yünlü bir kumaş türü olarak bilinen şal¹¹⁵ da kayıtlarda yer alan bir diğer kumaş türüdür. Al çar şal, merpuç revanlık al ve sayılı şal, fermayış şal, göğez çiçekli donluk şal, turuncu beldar şal, çubuklu şal, turuncu dallı lacivert şal, Niğde şal, al iri dallı şal, İngiliz şalı olmak üzere toplam 13 adettir.

Bunların yanında kayıtlarda beyaz telli (1 top), pembe gezi üzerine işleme entarilik (1 aded), beyaz işleme telli entarilik (2 aded), beyaz eteklik sade entarilik (1 aded), İstanbul işlemesi entarilik (1 aded), beyaz üzerine işleme (2 top), İstanbul işlemesi (1 top), Karaca Hindî (2 aded), entari astarı (10 top), cedîd astar (2 aded), astar ve boğası (2 top), astar (...) (3 aded), elvani işleme astarı (1 aded), Moskov çiti taraklı (1 top), Leh basması (7 top), İngiliz basma parçaları (1 aded), paze parçaları, mâi saçaklı al çuka (4 aded), çuka parça (5 aded), beyaz eskitme (1 top) Yenişehir kulası ve alacası (2 top) gibi özellikleri belirtilen kumaşlara rastlanmaktadır. Ayrıca 1 aded Selanik keçesi, köhne pembe kiçe, kaba kiçe ve 8 aded sarı sahtiyan¹¹⁶ bulunmaktadır.

Ev eşyaları; Tereke kayıtlarına geçtiği üzere Mehmed Ağa'nın sahip olduğu mefruşat malzemeleri arasında oturaklar, seccadeler, halı ve

¹¹² Koçu, *a.g.e.*, s.204.

¹¹³ Koçu, *a.g.e.*, s.124.

¹¹⁴ Koçu, *a.g.e.*, s.77.

¹¹⁵ Koçu, *a.g.e.*, s.213.

¹¹⁶ Cilalı deri, KT, s.558.

kilimler, yatak, yorgan ve yastıklar, perdeler, eşya saklamaya yarayan araçlar yer almaktadır

Osmanlı mefruşat malzemeleri arasında minderler ve şilteler dönemin yaşam tarzını yansıtmaktadır. Mehmed Ağa'nın eşyaları arasında mak'ad adı verilen minderler ve şilteler bulunmaktadır. Basma ve kutnî, Leh basması, al çuka, köhne mâî çuka, göğez ihram, çuka, köhne çuka olmak üzere 31 aded mak'ad minder ve ayrıca mak'ad saçağı bulunmaktadır. Köhne, çuka, sagir çuka ve götsüz olmak üzere (5'i büyük mabeyn odasında) 63 aded minder bulunmaktadır. Bunların yanında döşeklerin ve minderlerin üzerine serilen basma, köhne kırmızı çuka, köhne paze ve basma, kutni, sagir, kebir ve Leh-kârî (büyük odada) 49 aded şilte¹¹⁷ ve basma, kutnî ve işleme atlas üzerine 10 aded köşe şiltesi bulunmaktadır. Minder üzerine örtü olarak serilen ihramlar¹¹⁸ da bu başlık altında verilecektir. Mâî boyalı, beyaz, siyah, sakız dallı şeritli ve köhne olmak üzere 29 aded ihram bulunmaktadır. Bunlara ek olarak 4 aded cedîd minder kılıfı bulunmaktadır.

Mehmed Ağa'nın koyun postu, kaliçe, müsta'mel beyaz ve yeşil, kalubdanlu sevai işlemeli, köhne banaluka, köhne kaliçe, köhne kaliçe makreme olmak üzere 9 aded seccadesi olduğu tespit edilmiştir.

Halı ve kilimeler ev döşemesi için kullanılan malzemelerdi. Mehmed Ağa'nın tereke kayıtları arasında da halı ve kilimlere rastlanmaktadır. Biri köhne olmak üzere 5 aded Şehirköy kilimi, 1 aded Türkmen kilimi, 1 aded köhne kilim, 10 aded Yanbolu kebesi, 2 aded kebe, 1 aded Karahisar kaliçesi, 5 aded Mısır hasırı bulunmaktadır.

Mehmed Ağa'nın eşyaları arasında 1'i köhne olmak üzere 10 aded yatak şiltesi bulunmaktadır. Bununla birlikte 3 aded alaca döşek mevcuttur. Basma, sevai, kutnî, köhne çiçekli olmak üzere 43 aded yorgan bulunmaktadır. Başta Mısır çarşafı olmak üzere toplam 55 aded çarşaf bulunmaktadır. Mehmed Ağa'nın sahip olduğu yastıkların sayısı dikkat çekicidir. Yastık, yüz yastığı, baş yastığı, köşe yastığı olmak üzere

¹¹⁷ Yün döşek veya ot minder üzerine yapılan pamukla dolmuş hafif ve yumuşak döşeme, KT, s.613-614.

¹¹⁸ Yere veya minder üzerine yayılan ve çarşaf ve yorgan gibi kullanılan havlu veya yün yığını, KT, s.68.

toplam 268 aded yastık bulunmaktadır. Bunlardan baş yastıkları basma (26 aded), banalukakârî, kadife, köhne kadife, basma, beyaz ihram ve Halep sevai yastıklar 160 aded, basma, yemeni, paşa çekmesi yastıklar 40 aded, atlas üzerine, basma İngiliz-kârî, kutnî köşe yastıkları, 42 adettir. Bunlarla birlikte 14 aded gılabdanlı kadife yastık yüzü bulunmaktadır. Bunların yanında cedîd kebir (14 aded) ve cedîd sagir (17 aded) olmak üzere 31 aded havlusu mevcuttur.

Mehmed Ağa'nın tereke kayıtlarında 8 aded kapı perdesi, 5'i basma olmak üzere 24 aded pencere perdesi ve 9 aded boyalı çarşafa gece perdesi bulunmaktadır.

İçlerinden çeşitli eşyalar çıkan yeşil, selvi, müsta'mel mercani, sedefkârî kehribar olmak üzere 4 aded sandık ve 1 aded çekmece bulunmaktadır.

Mehmed Ağa'nın konağında şamdan, mumluk, hokka, ayna gibi dekoratif ve kişisel eşyalar da mevcuttur. Tereke defterine Sagir, sîm, sîm kabaralı, Hemedan olmak üzere 6 aded şamdan, tombak ve siyah meşin üzerine sîm kabaralı olmak üzere 4 aded mum tablası, sîm hokka ve şem'dan, sîm şem'dan ve mikras, sagir sîm gülabdan (2 aded), buhurdan (1 aded), sîm ve sade olmak üzere 3 aded hokka 1 aded kutusu, Nemçe-kârî maden hokkalı devât (1 aded) kaydedilmiştir. Bunların dışında 4 aded sîm tarak, harem divanhanesinde çalar saat (1 aded), piriç tuftufe (?) (1 aded), İngiliz-kârî, vasat, yıldızlı oymalı sagir olmak üzere 5 aded ayna bulunmaktadır.

Mehmed Ağa'ya ait olan Yahya Fakif çiftliğinin mefruşat Mehmed Ağa'nın konağına taşınmıştır. Bu eşyalar arasında basma kırmızı çuka zemin minderi gibi 39 adet minder, minder kılıfı, çuka ve basma, mai ve kırmızı olmak üzere 34 aded mak'ad, basma, kırmızı kadife, köhne, çit, kadife, çit köşe yastığı, köhne kadife, sarı ihram olmak üzere 144 aded yastık, basmalı yorganlar, döşek (2 aded), basma şilteler, çarşafklar, kapı ve pencere perdeleri, yine oturmak için kullanılan köşe yastıkları, kalıçe ve meşin seccadeler, kilim ve keçeler bulunmaktadır.

Mefruşat malzemeleri dışında sagir ve kebir mir'at (2 aded), sandık içinde hırdavat, İslimye-kârî tüfenk (4 aded), nuhâs mangal (aded), evani nuhâs, eski sandalyeler, ambarda oda içinde bakar, câmus, ganem ve keçe ciltleri (300 guruş), mermer fiskıyye, talak mermer (11

aded) ve bir tekne, hamam kurnası ve mermer parçaları, küfeki¹¹⁹ tomruk ve kaygan ve tekne ve kuyu bileziği¹²⁰ (200 guruş), talebe tahtası, cam topacı tabir olunur sütun (18 aded) konağa taşınan eşyalar arasındadır.

Mutfak malzemeleri; Mehmed Ağa'nın konağında bulunan mutfak eşyaları arasında tabak, kaşık, bıçak, bardak, fincan, sürahi, tepsi, sahan, havan, tas, ibrik, leğen, kova, güğüm, kantar gibi araç ve gereçlere rastlanmaktadır. Ayrıca ısınmak ya da mutfakta bir şey pişirmek için kullanılan mangallarda¹²¹ bulunmaktadır. Bu mangalların özellikleri nuhâs, sarı dökme, sîm kaplamalı olarak belirtilmiştir. Mutfakta kullanılan araç gereçlerin sayısı oldukça fazladır. Örneğin Yenice-Kari olarak adlandırılan 40 aded fincan ve aynı şekilde adlandırılan 15 aded şerbet fincanı bulunmaktadır. Dolapların içinde bulunan tabak, bardak, vesair kaplar 200 aded olarak kaydedilmiştir. İftariyye takımları ve bakırlar yine 200 adettir.

Tütün ve nargile malzemeleri; Mehmed Ağa'nın tereke kayıtlarında bulunan tütün ve nargile ürünlerine bakılarak tütün kullandığı söylenebilir. Bununla birlikte konak ve köyde bulunan 10.000 guruş kıymetinde tütüne bakılarak ticaretini yaptığı da düşünülebilir.

Mehmed Ağa'ya ait tütün ve nargile malzemeleri tirkeş basma ve kiraz çubuğu mae takım (2 aded), sargılı sare duhan çubuğu (1 aded), köhne kiraz çubuğu mae takım (8 aded), köhne imamesiz sargılı çubuk (19 aded), kehribar takımı kiraz (...) çubuk (9 aded), sîm sırlı sagir margula mae şişe ve marpuç ve kehribar ağızlık (1 aded), eski maden sarracı sîm kaplı (1 aded), sîm nargule köhne şişeli (1 aded), sîm sırlı nargule mae şişe (1 aded), sîm yıldızlı sırlı nargule mae marpuç (2 aded), Nemçe-kârî nargule şişesi (2 aded), sîm nargule mae şişesi (1 aded) olarak kaydedilmiştir.

Mehmed Ağa'ya Ait Alacak Kayıtları

¹¹⁹ Küfeki taşı, bir cins kabaca taş ki, adi mezar taşı olur ve ocak vesairede kullanılır. KT. s.930.

¹²⁰ Kuyunun ağzına konulan yekpare delikli taş, taş halka, KT, s.281.

¹²¹ Oda içinde teshin için veya mutfakta bir şey pişirmek ve kaynatmak için yapılmış kömür vaz'ına ve içinde kömür yakmaya mahsus bakır yahut pirinç veya sacdan yapılmış kap, KT, s.974.

Defterin 65B-68B varakları¹²² arasında Mehmed Ağa'nın bazı kimselerde, kaza ve kura ahailerinde bulunan alacaklarının yazılı olduğu defter kaydedilmiştir. Alacak listesi aktarılmadan evvel bu defterin Mehmed Ağa'nın kendi imzasını içerdiği belirtilmiştir.

Mehmed Ağa'nın Edirne ve çevresindeki ekonomik hayatı kontrol ettiği anlaşılmaktadır. Devlet görevliler, âyanlar, çeşitli esnaf grupları, sarraflar ve ocak ağalarının Mehmed Ağa'dan borç aldıkları görülmektedir.¹²³ Mehmed Ağa'nın ekonomik faaliyetlerini Kadri Bey ve sarrafı Gaspar ile yürüttüğü anlaşılmaktadır.

Tablo 1: Mehmed Ağa'ya Borcu Bulunan âyanlar

Borçlu	Alınacak (Guruş)
Gümülcine voyvodası sabık Sirozi İsmail Bey merhumun oğlu Mehmed Beyin gayr-ı ez-teslim zimmeti.	65.096
Hırsova âyanı Uzun Hacı Ali Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	1.435
Keşan âyanı Ataullah ağa ahali-i kaza ile Hacı Abdullah zimmeti.	35.386 Kadri Bey'in makbuzu: 28.489
Zağra-yı Atik kazası âyanı Hacı Faris Efendi'nin ba-temessük zimmeti.	15.000
Cuma-yı Atik âyanı Hacı Ali Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	5.000
Malkara âyanı sabık Ali Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	200
Hayrabolu Ayanın Ömer Ağa'nın ba-temessük zimmeti Kıracı Deli Hüseyinden dolayı.	1.312,5
Keşan âyanı Ataullah Ağa'nın hınta bahasından ba temessük zimmeti.	1.500 Kadri Bey'in makbuzu: 0

¹²² Görüntü 68-71 arasındaki varaklardır.

¹²³ Alacak tablosu transkripsiyonunun tamamı için bkz. Gizem Yılmaz, *Edirne Âyanı Dağdevirenzade Mehmed Ağa (?-1817)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2022. s. 51-61.

Sabık İncecik âyanı Gürcüoğlu Mehmed Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	8.250 Kadri Bey'in makbuzu: 2.750
Malkara âyanı sabık Osman Ağa'nın ba-temessük zimmeti.	5.000

Mehmed Ağa'nın Taşınmaz Varlıkları

Mehmed Ağa'nı tereke defterine kaydedilen unsurlar arasında taşınmaz mal varlıkları da vardır. Deftere ait 71-74 numaralı görüntüler 69A-70B varaklarına denk gelmektedir ve bu varaklar arasında Mehmed Ağa ve aile fertlerine ait çiftlik binaları ve içinde bulunan ürünler hakkında detaylı bilgiler bulunmaktadır.

Mehmed Ağa'nın konağının karşısında zevcesi Ayşe Hanım'ın üzerine olan Avcı çiftliğinde üç hizmetkâr odası ve bir fırın ve sundurma ve bir samanlık ve bitişiğinde iki kethüda odası ve dışında bir ambar, ambarın bitişiğinde iki oda ve bir miktar bahçesi bulunmaktaydı.

Yahya Fakih çiftliği yanında iki aded asiyabı¹²⁴ olduğu anlaşılmaktadır.

Edirne civarında Yahya Fakih karyesinde dört pulluk değerinde Kebir çiftliği; binaları on aded evden oluşmaktadır. On iki oda bitişiğinde üç ve başka üç oda daha, hamam, kiler ve mutfak, tatlı su akan bir bahçe, kömürlük dışında dokuz oda ve onun bitişiğinde diğer bir kahve odası, iki odalı köşk ve kahve odası ve tatlı su akan sofa ve bir kahve odası, mutfak toplam yirmi yedi odayı içeren binalarından başka çiftliğin hizmetkârları ve nazırına tahsis edilen on üç oda, mutfak, kiler ve buzhane ve hayvanlara tahsis dört ahır ve ve harman suffesi¹²⁵, merdiven, koyun ve öküz gölgeliği, büyük ve küçük iki bab bağ, dört dönüm bahçe ve bitişiğinde iki göz asiyab, bir ahırını içine alan tahminen iki bin keyl tahum istîab ettirilenlerine bir oda büyük çiftliktir.

¹²⁴ Su değirmeni, KT, s.36.

¹²⁵ Dış kapının iki tarafında taştan veya tahtadan oturmaya mahsus sedd veya peyke, KT, s.647.

Kebir çiftlikte bulunan bazı eşyalar eski Silistre valisi Mehmed Paşa için geride bırakılmıştır. Buradan anlaşıldığı üzere bu çiftliğe el konulmuştur. Bırakılan mefruşat malzemeleri arasında müstamel kadife yastık, minderler, mak'adlar, tepe keçe, Şehirköy kilimi, seccade, nuhâs mangal, kapı ve pencere perdeleri, yastıklar ve yaygı olarak kullanılan ihramlar bulunmaktadır. Kaydedilen mefruşatın toplam kıymeti 1.572 guruş olarak hesaplanmıştır.

Yine zevcesi Ayşe Hanım'ın üzerinde Küçük çiftlik diye anılan bir pulluk değerinde bir çiftlikleri daha vardır. Adı geçen çiftlik; dâhilde üç oda ve hariciyesinde üç hizmetkâr odası ve bitişiğinde kiler ve kethüda odası ve hayvanlara mahsus büyük ahır ve samanlık ve hiriciyede ambarının keyl-i tohum istiab ettirilen bir çiftlik olarak kaydedilmiştir.

Ada kasabasına tâbi Çöke Tatarı çiftliği Mehmed Ağa'nın oğlu Said Bey'in üzerindedir. İki pulluk değerinde çiftliğin içerisinde ve dışında on oda ve bir kahve odası ve abdesthane ve bir mutfak ve hamam binalarından oluşan çiftliğin hizmetkârı ve nazırına tahsis edilmiş sekiz oda ve iki ahır ve büyük samanlık ve bir büyük ambar ve öküz gölgesi bulunmaktadır. Çiftlikle birlikte senelik sekiz yüz guruş icareli bahçe ve dışında bulunan senelik beş yüz guruş icareli bir bakkal dükkânı ve bir mumhane ve yine senelik üç yüz guruş gelen bir halk değirmeni olduğu kaydedilmiştir. Çiftlikte kıymeti 1.031 guruş olarak hesaplanan benzer mefruşat malzemeleri bulunmaktadır. Bunlardan dikkat çekenleri Kıbrıs basmasından ve Moskov çitinden mak'adlar ve yastıklar, Bulgar işi kilimler olmuştur.

Yine Ada nahiyesine tâbi iki pulluk değerindeki Alıçlı çiftliği dışında ve içinde yedi oda ve abdesthane ve sofa bulunan binalarından başka çiftliğin hizmetkârı ve nazırına tahsis dört oda ve bir kiler ve bir mutfak ve fırın ve iki büyük ahır ve samanlık ve büyük ambar ve öküz gölgesini kapsayan iki bin keyl tahum istiab eden yüz dönüm miktarı koru deftere kaydedilmiştir.

Edirne kazasında Çöke nahiyesine tâbi Timurhanlı çiftliği 4 pulluk değerindedir. Çiftlik dâhilinde ve haricinde sekiz oda bir kiler ve bir mutfaktan başka nazır ve hizmetkâra mahsus altı oda ve büyük ve küçük üç ahır ve üç ambar ve samanlık ve öküz ve hergele gölgelikleri ve çiftliğin bitişiğinde tahminen on iki dönüm bahçe bulunmaktadır.

Havass-ı Mahmud Paşa kazasına tâbi Hasgöğü çiftliği on pulluk değerindedir. Çiftlik binaları beş oda ve bir kiler ve bir mutfak, hizmetkâr ve nazırına mahsus üç oda ve küçük diğer iki ambar ve iki ahır ve samanlık olmakla birlikte bir hergele gölgeliğini içine alan tahminen üç bin keyl tohum istiab eden tarlaları ile çiftliğin bitişiğinde senelik yedi yüz elli guruş bir bakkal dükkânı ve bahçe, bir kahve dükkânı bulunmaktadır.

Ailesine ait bir başka mülk Baba-yı Atik kazasına tâbi İmampazarı çiftliğidir ki oğlu Abdülkadir Bey ve Cafer (?) Said Bey üzerindedir. Çiftliğin konağında altı oda ve bir sofa ve tahtında (aşağıda) bir büyük ambar ve üç büyük ahır ve bir samanlık ve iki öküz gölgeliği ve hizmetkâr ve nazırına tahsis edilmiş iki oda ve bir mutfak ve bir bahçıvan odası bulunmaktadır.

Yine zevcesi Ayşe Hanım üzerindeki Edirne kazasına tabi Lahnapaşa çiftliği iki pulluk değerindedir. Çiftliğin binaları bir oda Taşkule, bitişiğinde bir oda ambar, bir oda ahır büyük öküz gölgeliği, bir büyük samanlık, hizmetkâr ve nazırlarına mahsus dört odadan oluşan tahminen iki bin keyl tohum istiab eden tarlalar ile civarında bulunan senelik hâsıl olur iki köşe değirmen, bir kıta bahçe ve kışlak ile birlikte küçük çiftliktir denilerek kaydedilmiştir.

Havass-ı Mahmud Paşa kazasına tabii Karapınar karyesinde bir pulluk değerinde çiftliğinin kaydı hizmetkâr ve nazırına mahsus iki oda, bir ambar, bir ahır ve bir samanlık, bir miktar avlusu bulunan tahminen beş yüz keyl tohum istiab eden tarlalarına civarında bulunan senelik yüz guruş icareli bir bakkal dükkânı ile mukayyed çiftliktir şeklinde yapılmıştır.

Tablo 2. Bahsi geçen çiftliklerdeki hayvanların toplamı.

Karasığır öküzü	122 çift	İki yaşında câmus düvesi	1 re's
Camus öküz	52 çift	İki yaşında câmus malağı	1 re's
Camus ineği;	16 re's	Birer buçuk yaşında câmus malağı	20 re's
Sağmal camus,	5 re's	Üçer yaşında câmus malağı	12 re's
Karasığır	3 re's	Üçer yaşında dişi câmus	80 re's

boğası;		malağı	
Kısrak ve tay	241 re's	Erkek câmus düvesi	1 re's
Kısrak	98 re's	Karasığır danası	1 re's
Merkep	5 Re's	Karasığır ineği görülü	1 re's
Ester	6 re's	Câmus boğası	4 re's
Bargir	8 Re's	Görülü câmus ineği	8 re's
Malak	11 re's	Yeni Körpe Malak,	9 Re's

Tablo 3. Bahsi geçen çiftliklerdeki hububatın toplamı.

Mevzun Hınta	2.466,5 kıyye	Mevzun Çavdar	865 kıyye
Mevzun Kabluca	300 kıyye	Pirinç Kabluca	216 kıyye
Mevzun Şair	652 kıyye	Pirinç Şair	800 kıyye
Mevzun Alef	238 kıyye		

Varak 65A ve 65B'de Mehmed Ağa'nın oğlu Abdülkadir Bey'in üzerinde bulunan konak ve ambarların mevcudiyetleri aktarılmıştır. Kayda geçirilen hububat konak ambarına taşınmıştır. Konak ambarında mevcut 5.000 kıyye, Yahya Fakih çiftliğinden getirilen 981 kıyye, Tatarpazarı çiftliğinden 1.400 kıyye, Timurhanı çiftliğinden 1.420 kıyye, Alica çiftliğinden 1.727 kıyye toplam 9.878 kıyye köhne hınta kaydedilmiştir. Mehmed Ağa emriyle habbazan esnasına 1.225 kıyye verilmiş toplam 8,603 kıyye olarak hesaplanmıştır. Yine konak ambarında 3.000 kıyye şair bulunmaktadır. Tararpazarı çiftliğinden 560 kıyye, Alica çiftliğinden 87 kıyye, Yahya Fakif çiftliğinden 415 ve yine Yahya Fakif çiftliğinden gelen 570 kıyye ile toplam 4.632 kıyye arpa bulunmaktadır. Yahya Fakih çiftliklerinden ve Tatarpazarı çiftliğinden çavdar toplam 679 kıyye, Yahya Fakih çiftliklerinden kabluca 751, keten 11,5 kıyye, iskele ambarında mevcut bulunan mısır 76,5 kıyye, iskele ambarında mevcut kereste 2.500 guruş değerindedir.

Nakliye masrafları çok olacağından Zikr-i Ati çiftliği ve Memlüdepe çiftliği ambarlarında 2,130 kıyye hınta, 400 kıyye Timurhani mısır, 500 kıyye Çiftlik-i Hasköy şair, 150 kıyye Çiftlik-i Alica Paşa şair bırakılmıştır.

314 numaralı Edirne Şer'iyeye Sicili'nin 74'üncü görüntüsü 70B-71A varaklarına denk gelmektedir. Bu varaklar arasında Mehmed Ağa ve aile fertlerine ait tarla, kışlak, dükkân, arsa, sebze bahçesi, konak, değirmen gibi çeşitli taşınmaz mülkleri kaydedilmiştir.

Mehmed Ağa'ya ait Baş Ağıl Mandırası, Karavankaya, Kavak Takulu Lahnağaşa kışlaklarında 327 re's inek ve buzağı ve bir çoban tarafında sürülen 8.000 re's Balkan koyunu bulunmaktadır. Ayrıca Karapınar karyesi kışlağında 305 re's boz tabir olunur inek ve buzağı ve tosun mevcuttur.

Mehmed Ağa'nın zevcesi Ayşe Hanım'ın üzerinde bulunan konak, bahçe, dükkân ve sair şöyle kaydedilmiştir; Konak bitişiğinde yirmi dönüm dolaplı bahçe içine dutluk ve çeşitli aletler olan bir kıta bahçe Timurtaş karyesinde mevcut olan bahçe ile hala kasabbaşımız efendinin mübadele olunmuştur.

Edirne civarında Yarım denen yerde Tunca üzerinde bulunan senelik 1,500 guruşluk çardaklı iki öküz asiyabı. Edirne civarında Tekkekapa'da Eski Menzilhane olarak bilinen mahalde bulunan kırk üç adet kıbti odası ve aynı yerde bulunan kırk kıbdi odası, üç dört bab reaya odaları ki üç kıta reaya ve kıbtıyana tahsis edilmiş odalar, bahçe sebzesi satmak için Kafes Kupusunda bulunan bir sebze dükkânı, Sakalar İskelesi'nde bulunan senelik 150 guruşluk on bir göz tuz mahseni, Alipaşa Çarşısı'nda aşağı kapıda aylık 8 guruşluk bir çorapçı dükkânı, aylık 8 guruşluk bir bezar dükkânı, Kıpti odaları bitişiğinde bir ekmekçi fırını ve bir kahve dükkânı, Yeniimarete bir oda harab sahilhane arsası, Edirne'de Cezmciler içinde senelik 500 guruşluk han.

Kızı Nazife Hanım üzerindeki mülkler; Kırca karyesinde Tunca üzerinde iki göz asiyab bir bakkal dükkânı ve ahır senelik 1.500 guruş. Konağın bitişiğinde İsmail Haseki'den satın aldığı arsa olarak kaydedilmiştir.

Mehmed Ağa'nın ailesine ait diğer mülkler; Yahşi Fakih karyesi civarında dolaplı bahçe ve dutluk tahminen otuz dönüm miktarı, senelik 80 guruş. Edirne'de tabakhane karşısında etraf ağası esbak Hacı İbrahim Ağa ile yarı yarıya mutasarrıf oldukları bahçe, senelik 350 guruş. Edirne'de Sakalar İskelesi karşısında Etraf-ı Şehir toprağında bulunan otuz dönüm miktarı dut bahçesi, senelik 250 guruş. Edirne'de

Yemiş Kapanı Hanı'ndan aşağı katta bir oda mahzen, senelik 60 guruş. Ali Paşa Çarşısı'nda başkapudan sayılınca yüz yirmi dördüncü gümrük nisfı olmak üzere bir kepenk dükkân, senelik 96 guruş. Cısr-i Mustafapaşa kazasına tabi (...) karyesinde bulunan menzilhane, senelik 600 guruş. Havza kazasında bulunan bir oda han, senelik 300 guruş. Ağaçpazarında bir oda kiremitçi dükkânı, aylık 7 guruş. Kerşhane yakınında harabe ahır, Taşlık denen mahalde araba hanı, Yeniimarete Kapaklıoğlu denilen yerde sekiz oda, aylık 8 guruş. Yeniimaret yakınında Ağa Cami-i ittisalinde bir ahır. Kıl hamamı karşısında bir harab dükkân. Edirne'de Yıldırım Bayezid civarında Kırmızı çiftliği denilen mahalde bulunan tahminen elli dönüm miktarı tarla, senelik 200 guruş. Paşamazarlığı denilen mahalde Tunca üzerinde dairatlardan bir göz değirmen ocağı, Sultan Bayezid vakfının dört göz değirmenlerinden bir göz değirmen.

Oğlu Abdülkadir Bey üzerindeki mülkler; Edirne'de sarayhane karşısında Basmacılar Hanı bitişiğinde bulunan bir terzi dükkânı ve oda, 60 guruş. Dendan (?) altında bir bab tuzcu mahzeni senelik 50 guruş, Edirne'de bulunan Selimiye Cami-i şerifi yakınında bir ekmekçi fırını ve üç (...) değirmen, Havass-ı Mahmudpaşa karyesinde bir deve asiyabı, senelik 300 guruş. Üsküdar karyesinde bir oda yel asiyabı, senelik 100 guruş. Edirne'de Cısr-i Sani bitişiğinde otuz dönüm miktarı dolaplı sebze bahçesi, senelik 50 guruş. Etraf-ı Şehir toprağında defterdar Elhacı adlı yerde 4 dönüm bağ, yine aynı yerde iki dönüm bağ, Keberlerde tahminen dört dönüm bağ, Mihaliç yakınında üç dönüm bağ, (...) dokuduğu (?) mahalde bir bab menzil.

Zevcesi Feride Hanım üzerinde Edirne'de Sultan Bayezid-ı Veli Cami-i şerifi karşısında Yeniimarete yeni fırın olarak bilinen bir fırın ve üç göz asiyab, Edirne'de Sultan Bayezid-ı Veli Cami-i şerifi civarında bir bab yağhane, İki Kapılı Han'da bir oda bulunmaktadır.

Vefat eden kızı Rukiye Hanım üzerindeki Tavuk kapısına aylık 10 guruş gelirli iki sebze dükkânı, Tekke bitişiğinde aylık 7 guruş gelirli bir kasap dükkânı kayıtlıdır.

Sonuç

Dağdevirenzade Mehmed Ağa XIX. yüzyılın başında Edirne âyanı olarak ortaya çıkmıştır. Âyanlığının ilk yıllarında Osmanlı devletinin

lojistiği için önemli bir görev olan nüzül emniyeti kendisine tevcih edilmiştir. 1808 senesine kadar nüzül emini olarak görev yapmış ve bir âyan olarak Rumeli'deki dağlı eşkıyalarını takip için görevlendirilmiştir. Bu noktada Mehmed Ağa'nın bazı itaatsizlikleri olmuş ve dağlı eşkıyaları ile birlikte hareket ettiği görülmüştür. Zorlu bir savaş dönemi içinde olan ve Rumeli'de eşkıyaların ve âyanların çıkardığı karışıklıklarla uğraşmak durumunda kalan III. Selim çareyi askeri reformlar gerçekleştirmekte görmüştür. Bunun için temelleri Anadolu'da atılan Nizam-ı Cedîd ordusu Rumeli'ye sirayet ettirilmek istenmiştir. Kadı Abdurrahman Paşa önderliğinde İstanbul'a gelen Nizam-ı Cedîd ordusu bazı devlet görevlilerini ve Rumeli Âyanlarını huzursuz etmeye başlamıştır. Nizam-ı Cedîd'in Rumeli'de yerleştirilme uygulaması ise Edirne ve İstanbul arasında yaşanacak olumsuzlukları tetikleyen unsur olmuştur. Rumeli'deki diğer âyanlar gibi sahip olduğu gücü elden bırakmak istemeyen Dağdevirenzade Mehmed Ağa da muhalif cephede yer almıştır. Osmanlı tarihinde isyanlar denilince akla gelen II. Edirne Vakası'nın liderliği Mehmed Ağa tarafından üstlenilmiştir. Önceden yeniçeri ortalarından birine mensup olduğunu düşündüğümüz Mehmed Ağa Edirne'deki yeniçerileri Nizam-ı Cedîd'e karşı ayaklandırarak isyanın fitilini ateşlemiştir. Karışıklıklar boyunca ahaliyi kışkırtmış, kardeşi Ahmed ve eniştesini Çorlu'daki olayları yönetmeleri için göndermiştir. Nizam-ı Cedîd askerinin geri çekilmesi ile sonuçlanan II. Edirne Vakası'nda Mehmed Ağa cezalandırılmak yerine gücüne güç katarak görevine devam etmiştir.

Bu tarihten sonra İstanbul'da yaşanan taht mücadelesinde Rusçuk âyanı Alemdar Mustafa Paşa öne çıkan isim olmuştur. Mustafa Paşa III. Selim'i tekrar tahta çıkarmak için İstanbul'a yürümüştür. Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın da bu sırada İstanbul'a geldiği anlaşılmaktadır. II. Mahmud'un Osmanlı tahtına çıkarılmasından sonra Alemdar Mustafa Paşa diğer âyanları İstanbul'a davet ederek varlıklarını padişahın güvencesine alacakları Sened-i İttifak metnini imzalatmıştır. Dağdevirenzade Mehmed Ağa'nın ismi bu Sened'de geçmemekle birlikte kendisinin Alemdarın desteğini alarak Edirne Bostancı Ocağına bostancıbaşı olarak tayin edilmiştir.

Edirne konumu gereği çok hareketli bir mevkidir. Pek çok memur Rumeli'ye tayin edildiğinden buradan geçmek durumunda, Meştay-ı

Hümâyûn burada kurulmakta vezirler burada bir süre ikamet etmektedir. Bunların tayınlarını karşılamak Edirne âyanına, buranın güvenliğini sağlamak Bostancıbaşısına düşmektedir. Bu yüzden Dağdevirenzade Mehmed Ağa Edirne'nin konumu gereği önemli bir mevkiye sahip olmuştur. Burada elde ettiği nüfuza sahip çıkmak için kendi varlığını müdafaa etmek zorunda kalmış Bostancıbaşılığı görevinde iken çeşitli şekillerde görevini aksatmıştır. Bostancıbaşılığı görevinde iken en çok müdahil olduğu olay Osmanlı-Rus savaşı olmuştur. Menzillerin güvenliğini sağlamak, askeri destek vermek, asker kaydetmek, ordunun zahire ihtiyacını karşılamak konusunda Mehmed Ağa görevi gereği ilk başvuru kişi olmuştur.

Sultan II. Mahmud İstanbul'daki otoritesini ispatladıktan sonra taşrada merkezi otoriteyi sağlamak için reformlar gerçekleştirmeye başlamıştır. Reformların ilk ayağı olarak da âyanların ortadan kaldırmaları gündeme gelmiştir. Âyanların idam edilmeleri için çeşitli suçlamalar yöneltilmiş ve farklı görevler verilerek bölgelerinden uzaklaştırılmışlardır. Bu süreçte Dağdevirenzade Mehmed Ağa da surre emaneti göreviyle hacca gönderilmiştir. Şam valisi Salih Paşa'ya verilen emir üzerine Kasım 1817'de Müzeyrib denen mevkide idam edilmiştir.

Mehmed Ağa'nın tereke kayıtlarına bakıldığında ise ciddi miktarda mal varlığı elde ettiği anlaşılmaktadır. Eşleri ve çocukları üzerine çeşitli mevkilerde çiftliği bulunan Mehmed Ağa pek çok farklı mülke, bahçeye ve dükkâna sahiptir. Bu mülkler ve bahçeler aylık ve yıllık olarak kiralanmaktadır. Ayrıca aile üyelerine ait çiftliklerde çeşitli ve çok miktarda tahıl ve hayvan bulunmaktadır. Mehmed Ağa'nın servetinin bir kısmını da kendi tasarrufunda olan bu ürünler oluşturmaktadır. Bunun yanında çeşitli devlet görevlilerine, âyanlara, sarraflara, dükkân sahiplerine borç verecek kadar Edirne ve çevresindeki ekonomik hayatı kontrol ettiği görülmektedir.

Konak ve çiftliklerinde bulunan mefruşat malzemeleri ve mutfak eşyalarının miktarı konuklarının da bir hayli fazla olduğunu düşündürmektedir. Muhallefatında rastlanan madeni eşyaların çoğunlukla gümüş olması serveti hakkında bilgi vermektedir. Mehmed Ağa'nın sahip olduğu semmûr, sincap, nâfe, kakum gibi kürkler ve çeşitli kumaşlardan yola çıkarak giyim kuşamına dikkat ettiği anlaşılmaktadır. Mehmed Ağa'nın alışkanlıkları hakkında bilgi veren

diğer bir kayıt tütün ve nargile malzemeleridir. Bu kayıtlara göre kendisinin bir tütün kullanıcısı olduğu söylenebilir. Yine kendisine ait atları, at koşum takımları ve özellikle ateşli silahlarının bulunması Mehmed Ağa'nın askeri olarak aktif bir şahsiyet olduğunu ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

BOA, Cevdet Tasnifi, Askeriye, nr. 1113/49325.

BOA, Cevdet Tasnifi, Dahiliye, nr. 159/7920.

BOA, Cevdet Tasnifi, Darphane, nr. 42/2088.

BOA, Cevdet Tasnifi, Maliye, nr. 368/15125, 788/31797, 788/31797, 516/21091.

BOA, Cevdet Tasnifi, Saray Mesalihi, nr.48/2401.

BOA, Cevdet Tasnifi, Zabtiye, nr. 41/2015

BOA, Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi, nr. 536/26344, 96/3884, 49/2345, 78/3009-A, 339/19405, 965/41267, 1296/50368, 965/41267-D, 983/41654-S, 499/24454, 1223/47814-B, 977/41523, 504/24855, 1006/42194, 963/41216, 980/41593, 969/41368-M, 501,24542, 277/16308, 1137/45272-A, 1003/42099-C, 1006/42213, 1004/42118-F, 1223/47803-C, 1223/47803-E, 1223/47814, 1260/48721, 278/16375, 343/19619-B, 517/25264.

BOA, Meşihat Tasnifi, 314 Nolu Edirne Şer'iyeye Sicili.

Kitap ve Makaleler

Ahmed Cevdet Paşa. *Tarih-i Cevdet*, Haz. DüNDAR GÜNDAĞ ve MÜMIN ÇEVİK, IV, V, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1994.

Akyıldız, Ali. "Sened-i İttifak'ın İlk Tam Metni", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 2 (1998), İstanbul, s. 209-222.

Asım Efendi. *Asım Tarihi*, Haz. Ziya Yılmaz, Türkiye Yazma Eserler Kurumu, İstanbul 2015.

Başer, Alper. *Eşkıyalıktan Ayanlığa Kırcaalili Emin Ağa*, Çizgi Kitapevi, Konya 2014.

Beydilli, Kemal. "Alemdar Mustafa Paşa", *DİA*, II, 1989, s. 364-365.

Câbî Ömer Efendi. *Câbî Târihi (Târîh-i Sultân Selim-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni)*, Haz. Mehmet Ali Beyhan, I, II, Ankara 2003.

Gökçe, Cemal. "Edirne Ayanı Dağdevirenöğlü Mehmed Ağa", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 22 (Mart 1967), s. 97-109.

İnalçık, Halil. "Sened-i İttifak Ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu", *Belleten*, XXXI, 124 (1967), s. 603-622.

İnalçık, Halil. *Devlet-i'Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-IV*, IV, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2020.

Jorga, Nicolae. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Nilüfer Epçeli, V, Yeditepe Yay., İstanbul 2017.

Karaçay TÜRKAL, Merve. "Bağdat Valisi Ahmed Paşa'nın Muhallefatı (1692-1694)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 52 (2021), s. 213-237.

Karakuş, Sadık Emre. *270 Nolu Edirne Şer'iyye Sicili (H.1216-1217/ M.1801-1803)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2011.

Karakuş, Sadık Emre. *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)*, Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2018.

Koçu, R. Ekrem. *Türk Giyim Kuşam Ve Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yay., 1969.

Mustafa Nuri Paşa. *Netayic Ül-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, Haz. Neşet Çağatay, III, IV, T.T.K. Yay., Ankara 1987.

Nehir, Nurullah. *219 Nolu Mühimme Defterinin Transkripsiyon Ve Değerlendirilmesi (1-60)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2015.

Özcan, Tahsin. "Muhallefât", *DİA*, 30 (2020), s. 405-406.

Özkaya, Yücel. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları (1791-1808)*, T.T.K. Yay., Ankara 2020.

Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1993.

Polat, Serkan. "Çapanoğlu Ahmed Paşa'nın Muhallefâtı", *Tarih Okulu Dergisi*, 24 (2015), s. 85-120.

Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi. *Şânî-zâde Târîhi (1223-1237/1808-1821)*, Haz. Ziya Yılmaz, I, II, Çamlıca Yay., İstanbul 2008.

Şemseddin Sami. *Kâmûs-ı Türkî*, Haz. Raşir Gündoğdu vd., İdeal Kültür Yay., İstanbul 2015.

Türe, İskender; KAYNAR, Selim. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul 2017.

Uçarol, Rifat. *Siyasi Tarih 1789-2012*, DR Yay.

Uğur, Yunus. "Şer'iyye Sicilleri", *DİA*, XXXIX, 2010, s. 8-11.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı. "Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa", *Belleten*, XXXV, 138 (Nisan 1971), s. 245-302.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, T.T.K. Yay., Ankara 2010.

Yıldız, Murat. "15.-19. Yüzyıllarda Edirne'de Asayışı Sağlayan Bir Kurum: Edirne Bostancı Ocağı", *History Studies*, III, 3 (2011), s. 384-394.